PILGRIMSLED FÖR ANDLIGHET,
KULTUR OCH FRED

STOCKHOLM – SIGTUNA – UPPSALA
(ELLER OMVÄNT)

Ingegerdsleden

*

CLAES GÖRAN GUINCHARD
BO LUNDKVIST

Svenska kyrkan

Den som vandrar om dagen snavar inte.

Vandring i tiden – för livet
En pilgrimsvandring som förenar medeltid och nutid

Vi som vandrar på Ingegerdsleden vandrar inte bara genom landskapet utan också genom tiden. Ingegerd, född omkring år 1000, är den första kända svenska personen som lever helt i medeltiden eftersom hon döps till den nya tron redan som barn. Albertus Pictor, som satt spår i många kyrkor längs vägen, är en av de sista som lever hela sitt liv i medeltiden. Albertus dör år 1509, precis halvvägs mellan Ingegerds födelse och vår egen tid.

De ståtligaste kyrkorna under vandringen: Storkyrkan i Stockholm, ledens startpunkt, Mariakyrkan i Sigtuna, ledens centrala mål, och Uppsala domkyrka, ledens slutpunkt, påbörjas i sin tur halvvägs mellan Ingegerd och Albertus i tiden, kring 1200-talets mitt. Mellan dessa start- och målpunkter passerar vi många kyrkor som i regel har grundlagts under tidig medeltid, byggts upp och byggts till och så småningom täckts av valv som Albertus eller någon annan förvandlar till Bibeln i bilder. Kanske kommer du att erfara en likadan process i ditt eget inre under din vandring.

Drömmen om att göra en pilgrimsfärd handlar väl för många om att gå i forna generationers fotspår till en helig plats. För andra visar sig upplevelsen av att ha genomfört en vandring kanske vara en annan. Visst var det högtidligt att nå målet, men den rätta helighetskänslan infann sig ändå inte bland allt som omgav själva det vördnadsvärda. Eller visst var målet värt att besöka, men ändå…

Den platsen där jag rastade, där jag övernattade – aldrig har jag känt en sådan helig gemenskap med dem som jag delade bord och logi med. Eller staden där jag tog en paus i vandringen – där fann jag ro, där var jag inte redan på mental väg hem igen, som jag var på slutmålet.

Och så var det själva vandringen i sig! Ibland i samtal med en annan medlem i samma grupp eller en tillfällig medvandrare, andra sträckor i tystnad där mina tankar fick gå sina egna vägar. Att vara beroende av vädret men också njuta av att kunna trotsa det. Att vid dagens slut samlas i ring och dela med sig av sina inre erfarenheter och praktiska lärdomar. Att få hjälp och omtanke när skorna skaver…

Jag behöver varken kalla mig kristen, muslim eller buddhist för att göra en pilgrimsvandring. Ordet ”pilgrim” betyder bara främling men har en laddning av att vandringen är en bild av livsvägen, målet är aldrig mer än ett etappmål på denna. Pilgrim innebär att vara utsatt men också fri.

Pilgrimsvandrare vid Hammarby kyrka
Foto: Anders Hermansson

Den här boken är färgad av vår kristna tradition och det är spåren av Sveriges kristnande i tidig medeltid som vi följer, inte genom att vandra samma stigar som missionärer och munkar (man färdades mest sjöledes på den tiden) men genom att genomkorsa de bygder som kristnades och besöka de kyrkor som restes. Vi kan se det som en yttre resa genom kulturarvet eller som en inre resa genom vårt mentala arv, som en upptäcktsresa för den invandrade, en naturupplevelse eller ett kroppsligt konditionstest. Vi är alla välkomna på färden!

Stigfinnargruppen i Stockholms och Uppsala stift

Ingegerd – prinsessan som blev helgon

Ingegerd är den första Sigtunaflickan och den första svenska kvinnan som vi kan skapa oss en mer personlig bild av. Hon föddes omkring år 1000. Hon var dotter till Olof Skötkonung, den förste döpte kungen i Sveariket, och därmed sondotter till Sigtunas grundare Erik Segersäll. Det betyder att hon hade anor från Västergötland, men hon växte troligen upp huvudsakligen på kungsgården i Sigtuna.

Hon ville som ett fredsinitiativ gifta sig med sin fars fiende Olav Haraldsson av Norge (sedermera Olov den Helige). Han friade till henne, till faderns förtret. Fadern vägrade släppa sin dotter västerut, och istället blev hon av politiska skäl bortgift med furst Jaroslav i Novgorod, av den nordiska Rurikätten som hade makten i dåtidens ryska rike. Hon tycks ha varit klok och driftig, mäklade fred mellan stridande bröder och tog under namnet storfurstinnan Irina (”fred”) stor del i skapandet av det som blev det dåtida Ryssland med centrum i Kiev.

Irina återknöt så småningom kontakten med Olav, som gift sig med hennes halvsyster, Olofs frillodotter, och tog till sig dennes son som blev faderlös när Olav stupade vid Stiklastad. Själva fick Irina och Jaroslav 10 barn, varav flera blev furstar och drottningar och medlemmar i olika regerande furstehus i Europa. Ättlingar finns än idag.

Före sin död den 10 februari 1050 avlade Irina klosterlöfte. Hennes nunnenamn blev Anna. Efter sin död vördas hon i den ryska ortodoxa kyrkan som den heliga Anna av Novgorod, det första svenskfödda helgonet, och är troligen begravd i Kiev. Hon har två helgondagar i den ryska kalendern: 10 februari (hennes dödsdag) och 4 oktober. Hon vördas i ortodoxa församlingar i Sverige som Sveriges skyddshelgon. Vidstående bild är knappast någon porträttlik avbildning utan en nutida ikon i S:t Lars katolska kyrka i Uppsala, som hänger där som en påminnelse om den kristna enheten. I Sigtuna firas en Ingegerdsdag varje år i början av juni. Boken ”Ingegerd, Olof Skötkonungs dotter”, av Rune Edberg finns att köpa i museet, bokhandeln och Drakegården i Sigtuna.

Sankta Anna av Novgorod. Ikon i Sankt Lars katolska kyrka Uppsala.

Så använder du den här vägvisaren

Med hjälp av den här vägvisaren kan du gå kortare eller längre sträckor mellan Stockholm och Uppsala eller omvänt.

Det är ingen allmän handbok i friluftsliv, ”pilgrimsteknik” eller pilgrimsteologi. För den intresserade rekommenderas boken Pilgrimsliv (se litteraturlistan sist i boken), och för mer kortfattade råd, texter för gemensam läsning på vägen m m är det önskvärt att alla vandrare bär på Lilla Pilgrimsboken.

Vad som skiljer Ingegerdsleden från många andra leder är att den saknar utmärkning i terrängen. Inom stadsbygderna kring Stockholm och Uppsala finns cykel- och promenadstråk, däremellan söker sig leden fram på skogsstigar eller åldriga, krokiga landsvägar och följer ibland någon annan led som t ex Upplandsleden. Men överallt måste man vara uppmärksam på de anvisningar som ges i bokens text och följa med på kartorna. Enklast är det förstås om man går i grupp med en erfaren ”stigfinnare”, men det ska inte vara nödvändigt.

Buss- och tågförbindelserna är goda i dessa trakter. Man kan därför använda vägvisaren på många sätt:

- Nöja sig med en etapp
- Gå till Sigtuna, ledens centrala mål, från söder eller från norr (vägvisning finns i båda riktningarna)
- Gå hela sträckan, kanske också någon dagsutflykt från Sigtuna
- Gå leden som en del i ett livsprojekt. Tanken är att leden på sikt ska ingå i det europeiska nätverket av pilgrimsvägar till Canterbury, Nidaros (Trondheim), Rom och Santiago de Compostela.

Gruppens dagsrytm och andaktsliv

Beräkna god tid för att stiga upp, äta frukost, hålla morgonandakt och göra sig i ordning och ge sig av, kanske 2 timmar. Håll en rytm med t ex 1 timmes vandring och 10–15 minuters rast. 15–20 km är en lagom dagsetapp för de flesta. Se till att magen får sitt på bestämda tider. Kanske fira nattvard på vägen. Bestäm vissa avsnitt som tyst vandring – gå då i gåsmarsch på lite avstånd från varandra. Sedan alla funnit sig tillrätta på dagens mål: samlas då i ring och dela de tankar under dagen som ni inte vill hålla för er själva. Håll en kvällsandakt, kanske en tidebön. Förslag till andaktsordning, psalmer och texter att läsa finns i Lilla Pilgrimsboken och i Pilgrimens tidegärd. Även den som vandrar ensam har glädje av att hålla en viss disciplin!

Bibelläsning under vandringen

Den här vägvisaren innehåller också en möjlighet att slå följe med aposteln Johannes i hans skildring av Jesu liv som pilgrimsvandrare. För varje morgon och kväll finns ett kort textavsnitt ur Johannesevangeliet med början i mitten. I ”morgontankar” förs vi successivt tillbaka i texten till berättelsens början, i ”aftonläsning” förs vi framåt genom den sista påsken till uppståndelsens glädje. Du ska finna att det finns en märklig och mer eller mindre tydlig parallellkoppling mellan texterna för varje dags början och slut, som gruppen kan reflektera gemensamt över. I vår tid har vi nästan glömt den dagliga bibelläsningen – passa på att skaffa dig en vana!

ÖVERSIKT ÖVER BIBELTEXTER

Dag 1 *Morgontankar* Joh 12:1–3. Inför vandringen: Maria smörjer Jesu fötter i Betania.
Aftonläsning Joh 13:2–17. Efter vandringen: Jesus tvättar lärjungarnas fötter

➔

Dag 2 *Morgontankar* Joh 11:1–26. Den som vandrar om dagen snavar inte. Jag är uppståndelsen och livet.
Aftonläsning Joh 14:1–6. Jag är vägen, sanningen och livet.

Dag 3 *Morgontankar* Joh 10:1–16. Jag är den gode herden. En hjord och en herde.
Aftonläsning Joh 15:1–10 eller 17. Jag är vinstocken, ni är grenarna.

Dag 4 *Morgontankar* Joh 7:1–18. Jesus går upp till templet och undervisar.
Aftonläsning Joh 16:13–15. Sanningens ande ska vägleda er.

Dag 5 *Morgontankar* Joh 6:30–35. Jag är livets bröd (fira gärna mässa!).

Aftonläsning Joh 17:14-23. Jag helgar mig till ett offer.

Dag 6 *Morgontankar* Joh 4:1–15. Vid Sykars brunn: Ge mig något att dricka!
Aftonläsning Joh 18:1-11 Skulle jag inte dricka den bägare som Fadern räckt mig?

Dag 7 *Morgontankar* Joh 2:1–12. Bröllopet i Kana – ett förebud om uppståndelsen.
Aftonläsning Joh 20:11–17. Uppståndelsen. Maria från Magdala och Mästaren.

Pilgrimens sju nycklar

I den svenska pilgrimsrörelsen talar vi om sju nyckelord med tillhörande symboler. De är tänkta som redskap för en stressad nutidsmänniska att växa in i livet som pilgrim i Sverige idag.

1. Långsamhet – skorna för en lunk i andras fotspår och i Jesu efterföljd

2. Frihet – staven att pröva mig fram med, att luta mig mot, att lägga min tyngd i Jesu händer

3. Bekymmerslöshet – hatten ett skydd på vägen och i vilan, luffarens och filosofens huvudbonad

4. Delande – ränseln ett förråd som innehåller det nödvändiga för mig, medvandrare och mötande

5. Enkelhet – tältet en symbol för enkel livsstil och ödmjukhet och en påminnelse om Israels folks vandring genom öknen med förbundsarken i tabernaklet

6. Tystnad – kappan som omsluter min kropp och mitt inre rum

7. Andlighet – korset som hänger i en rem runt halsen och med sin form visar relationen mellan Gud och mig och mellan mig och mina medmänniskor

Psaltarpsalm 23

L Herren är min herde, ingenting ska fattas mig.
I Han för mig i vall på gröna ängar, han låter mig vila vid lugna vatten.
II Han ger mig ny kraft
och leder mig på rätta vägar, sitt namn till ära.
I Inte ens i den mörkaste dal fruktar jag något ont,
II för du är med mig, din käpp och stav gör mig trygg.
I Du dukar ett bord för mig i mina fienders åsyn,
II du smörjer mitt huvud med olja och fyller min bägare till brädden.
I Din godhet och nåd ska följa mig varje dag i mitt liv
I, II och Herrens hus ska vara mitt hem så länge jag lever.

Birgittas bön *(bön som ofta används vid avfärd)*

Herre, visa mig Din väg
och gör mig villig att vandra den.

Praktiska råd

Tillgänglighet

Anvisningarna för vandringen är i första hand anpassade till vandrare som kan ta sig fram gående i terräng, gärna med stöd av en pilgrimsstav eller ett par gåstavar. Stora delar av rutten är tillgängliga även med t ex rullstol, se inledningen till varje etapp. Den som färdas med hjälpmedel bör dock ha följeslagare (som helst ska ha rekognoscerat i förväg), eftersom dagsförhållandena kan variera och vi inte kan ge exakta detaljuppgifter i denna vägvisare.

Hänsyn

Leden är i huvudsak dragen i marker som ägs av det allmänna eller är avsatta som naturreservat. På en del ställen används enskilda vägar och mark i privat ägo. Där får man färdas till fots eller på trampcykel/i rullstol med stöd av allemansrätten, förutsatt att man visar de hänsyn som ägare och boende har rätt att kräva.

Man får alltså t ex inte bryta kvistar från levande träd, men man får plocka vilda bär och svamp och de örter som inte är fridlysta eller fredade i reservatsbestämmelser.

Gör inte upp eld på andra ställen än iordningställda läger- och grillplatser.

Respektera privata tomter – om stängsel saknas får man bedöma själv utifrån t ex gräsmattor och andra odlingar var gränsen för det privata kan anses gå.

Tältning en natt anses tillåten enligt allemansrätten, men fråga helst om lov. I naturreservat råder ofta tältförbud, läs på skylt vid reservatsgränsen.

Logi

Logifrågan vid flerdagarsturer är inte alltid så lätt att lösa. Bokning i förväg krävs nästan alltid. Grupper t ex från församlingar kan ofta tas emot i välvilja av församlingarna längs leden och beredas golvlogi i något församlingshem eller liknande, mot en mindre avgift. För varje etapp finns kontaktuppgifter till församlingarna angivna i vägvisaren.

Enskilda vandrare utan tält kan söka logi i vandrarhem, hos bed-and-breakfastvärdar eller på hotell. Dessa är i allmänhet länkade till kommunernas hemsidor, som också finns angivna i vägvisaren. Det finns två rikstäckande vandrarhemsförteckningar, från STF, Svenska Turistföreningen och SVIF, Sveriges vandrarhem i förening. Slutligen har de flesta etappmål nära till kollektivtrafik – buss, tunnelbana eller pendeltåg. Det är alltså möjligt att återvända hem, sova hemma och återuppta vandringen nästa dag.

Utrustning

Använd förnuftet, packa inte för tungt! Bra, ingångna skor är det viktigaste – och skavsårsplåster och regn- och solskydd. En vandringsstav är till förvånansvärt stor hjälp. De flesta etappmålen (utom Odensala och Brantshammar) har provianteringsmöjligheter, men däremellan är det skralt med butiker och näringsställen. Mat för dagen, eventuellt ett trangiakök, och frukost behövs alltså. Kom ihåg en lättillgänglig vattenflaska. För övernattning behövs förstås sovsäck och liggunderlag.

I grupper är det bra om alla har varsitt exemplar av Lilla Pilgrimsboken. Den här vägvisaren är en trygghet om man kommer ifrån varandra. En bibel kan placeras i nattpackningen om man har tillgång till följebil, men en bibel-app i mobilen duger också bra. Annan litteratur kan man dela på.

Observera att etappkartorna skiljer sig åt något i skala. Den som vill ha en mer detaljerad bild av natur- och kulturlandskapet rekommenderas att ta med Terrängkartan från Lantmäteriet, blad 607 för sträckan Stockholm–Steninge på etapp 4 och blad 620 för sträckan Steninge–Uppsala. Den är till hjälp om man vill göra egna avvikelser från leden – och om man går vilse!

Att vandra i grupp

Erfarenheten visar att större grupper bör ha en *vandringsledare*, som är lyhörd för medvandrarnas behov av vila och förtäring, håller reda på takt, raster och tysta avsnitt m m, en *stigfinnare* som har erfarenhet av leden och en *kaplan* för gudstjänst och själavårdssamtal. Någon i gruppen med möjlighet till mobilkontakt med ledaren eller stigfinnaren bör utses att gå sist.

Om man vandrar i grupp är det en stor fördel om man har tillgång till *följebil* som möter upp vid dagens slut och på utsedda platser längs vägen. Det är en trygghet för den ovane vandraren, den som är tveksam om sin hälsa och sina krafter, och kan underlätta för alla genom att frakta tyngre sjukvårdsutrustning samt sovsäckar, liggunderlag och annat som inte behövs under dagen.

ETAPP 1

Storkyrkan – Ulriksdal – Kista

Längd: 22 alt 17 km. Praktisk info: s 46. Karta: s 16.
Vägbeskrivningar: Stockholm – Uppsala s 40, Uppsala – Stockholm s 43

Ledens huvudsträckning följer i princip bilfria och strandnära vägar och stigar. Att gå denna etapp i sin helhet (delsträcka A1+B+C) bör inte vara något problem för den som är van och spänstig vandrare. För den som har mer begränsade krafter redovisas några kortare alternativ.

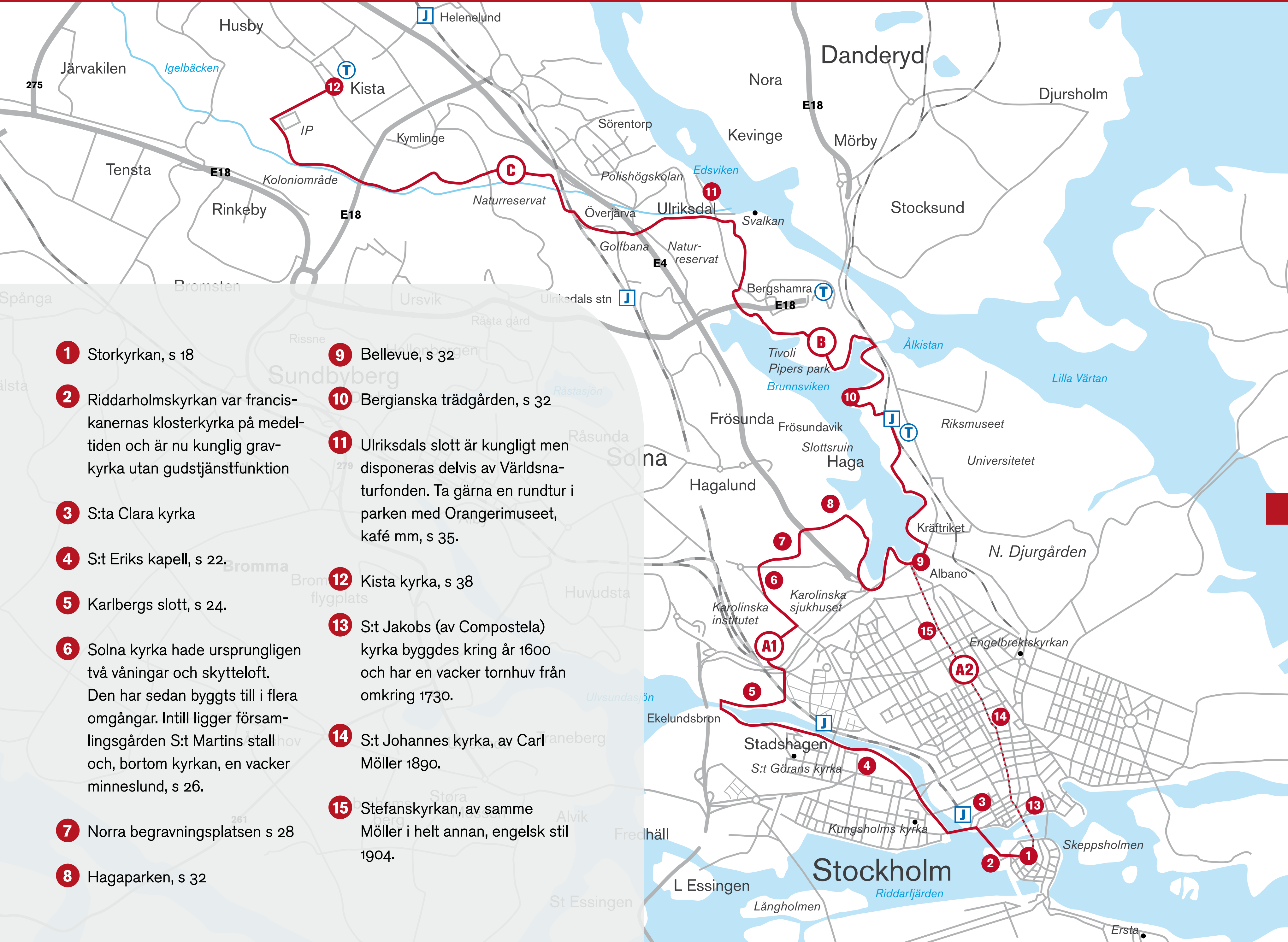
Sålunda kan man gå på gator raka vägen från Storkyrkan till Roslagstull, vilket sparar ca 5 km (alternativ A2). Därifrån fortsätter man på delsträcka B Roslagstull–Ulriksdal. Man kan också ta buss 59 från Storkyrkan (Riddarhustorget) till Karolinska sjukhusets huvudentré, som ligger nära Solna kyrka, eller kanske börja vandringen vid Solna kyrka, som utöver sankt Martin även är helgad åt sankt Jakob av Compostela, pilgrimernas skyddshelgon.

Den som tröttnar vid Ulriksdal och vill avstå från delsträcka C Ulriksdal–Kista kan finna vandrarhemslogi där i EFS' sommarhem Svalkan (förbokas) eller gå tillbaka till Bergshamra och ta buss 178 till Kista centrum intill kyrkan eller Akalla. Den som vill återvända till staden hittar tunnelbana i Bergshamra och Kista.

Etappen är tillgänglig för rörelsehindrade men vägbyggen m m vid Tomteboda och Kymlinge kan eventuellt ge tillfälliga problem. Man kan tvingas till omvägar vid passagen av Ålkistan. Välj bilväg Bergshamra–Ulriksdal.

Närmast följer beskrivningar av intressanta platser längs vägen, numrerade som siffrorna på kartan.

Sedan följer vägbeskrivningar av de olika delsträckorna (A1, A2, B och C), dels för dig som vandrar i riktning Stockholm-Uppsala och dels för dig som väljer motsatt riktning.

1. Storkyrkan, s 18
2. Riddarholmskyrkan var franciskanernas klosterkyrka på medeltiden och är nu kunglig gravkyrka utan gudstjänstfunktion
3. S:ta Clara kyrka
4. S:t Eriks kapell, s 22.
5. Karlbergs slott, s 24.
6. Solna kyrka hade ursprungligen två våningar och skytteloft. Den har sedan byggts till i flera omgångar. Intill ligger församlingsgården S:t Martins stall och, bortom kyrkan, en vacker minneslund, s 26.
7. Norra begravningsplatsen s 28
8. Hagaparken, s 32
9. Bellevue, s 32
10. Bergianska trädgården, s 32
11. Ulriksdals slott är kungligt men disponeras delvis av Världsnaturfonden. Ta gärna en rundtur i parken med Orangerimuseet, kafé mm, s 35.
12. Kista kyrka, s 38
13. S:t Jakobs (av Compostela) kyrka byggdes kring år 1600 och har en vacker tornhuv från omkring 1730.
14. S:t Johannes kyrka, av Carl Möller 1890.
15. Stefanskyrkan, av samme Möller i helt annan, engelsk stil 1904.

1 STORKYRKAN

Bykyrkan som blev stor

När Storkyrkan började byggas vet man inte, men förmodligen omkring 1240, några år innan Birger Jarl hade grundlagt staden Stockholm. Kyrkan byggdes för de fiskare och sjömän som befolkade platsen och låg därför i kanten av den gamla stadskärnan nära dåtidens strandlinje.

Kyrkan helgades åt Sankt Nikolaus, den givmilde biskopen från Myra med den röda mitran, sjö- och handelsmännens beskyddare och förebilden till den vitskäggige gestalt som ger oss gåvor på julafton. Första gången kyrkan nämns i skrift är 1279, då riddaren Johannes Karlsson i sitt testamente lovar en mark silver till ”ecclesia Sanct Nicolai in Stockholm”. Den kallades oftast bykyrkan eller Sankt Nicolai. Först på 1600-talet fick den namnet Storkyrkan, då andra församlingskyrkor byggdes på malmarna i det växande Stockholm.

1336 sker den första kröningen i kyrkan, då Magnus Eriksson och drottning Blanche blir krönta. I kröningsföljet går deras husfru. Hon kommer med tiden att bli känd som den heliga Birgitta.

Kyrkan bestod vid den här tiden av tre skepp med ett torn i väster. I mitten av 1300-talet utvidgades kyrkan med ett stort kapell på södra sidan, Vårfrukapellet helgat åt Maria Jesu moder. Som mest hade kyrkan närmare fyrtio kapell, helgade åt olika helgon. De flesta revs under reformationen. Men Själavårdskapellet från 1421 på södra sidan av tornet skonades. I slutet av århundradet dekorerades kapellet av Albertus Pictor.

Under Buchardt Prechts praktfulla predikstol från 1702 ligger Olaus Petris gravhäll. Kyrkobesökarna kallade sin herde för ”Mäster Olof i holken”. ”Holken”, det vill säga predikstolen, var hans borg, varifrån han inte bara predikade den nya lutherska läran, utan även gick till strid mot Gustav Vasa, som han tyckte var alltför ogudaktig.

Den 20 april 1535 sågs ett järtecken på himlen över Stockholm i

Storkyrkan i Stockholm är också domkyrka i Sveriges yngsta stift.

form av sex vädersolar, eller halos. Ett sådant tecken betydde, enligt Olaus Petri, ”stora herrars död, pest och dyrtid, stor ångest och nöd”, vilket han ansåg kungen vara skuld till. Han lät kungens hovmålare Urban Målare föreviga det hela, för att sedan hänga upp bilden i Storkyrkan. För denna provokation dömdes Olaus Petri till döden, men han benådades kort därefter. I dag är tavlan, som förövrigt är en kopia, intressant då det är den äldsta bilden av Stockholm. Här kan man se hur den gotiska kyrkan såg ut innan

Gustav Vasa lät riva högkoret för att få bättre sikt för slottets kanoner.

1740 revs Storkyrkans höga gotiska torn och ett nytt byggdes som gick mer i stil med det nya barockslottet. Den gotiska interiören med sina fem skepp bevarades dock.

1925 invigs i kyrkan det ekumeniska möte, som Nathan Söderblom tagit initiativet till. 660 ombud, representanter för cirka 300 miljoner kristna, deltar. 1942 bildas Stockholms stift och Storkyrkan blev domkyrka. 1998 blir Caroline Krook stiftets första kvinnliga biskop. Olaus Petri skulle inte ha trott sina ögon.

Drakdödaren

Legenden om Sankt Georg, eller Sankt Göran som är hans namn i Sverige, tilldrar sig i staden Silene, troligen i Lydien i Främre Orienten, i början på 300-talet. Georg är en romersk soldat som kommer ridande till Silene. En drake har satt skräck i stadens befolkning. För att blidka den ger man den var dag ett får och ett barn. Den här dagen ska kungens dotter offras. Trots att folket avråder honom, tar Georg strid med draken. Han sårar den med sin lans, och låter sedan prinsessan leda den in i staden. Där dödar han draken med sitt svärd sedan kungen gett sitt löfte att han och folket ska låta sig kristnas.

1471 samlar Sten Sture d ä en bondehär i ett försök att stäcka Kristian I:s planer att få Sverige med i den nordiska unionen. Dagen före drabbningen, den som kommer att bli slaget vid Brunkeberg, samlar Sture sitt folk i Storkyrkan för att be till Sankt Göran. Han ger här ett löfte att, vid en seger, låta bygga ett altare till helgonets ära. Danskarna har förskansat sig vid Brunkebergsåsen. På vägen dit sjunger stridsmännen Sankt Örjanslåten, en gammal pilgrimssång med en för dagen nyskriven text:

”Nu dragom vi till Stockholms by,
Gud give kung Kristern ej ville bortfly”.

Sedan 1924 spelas melodin varje dag av Stadshusets klockspel. I Uppsala kan texten sedan 1925 läsas på Carl Milles Sten Sturemonument (se etapp 7).

Efter flera försök drivs danskarna på flykten, men det kommer att ta arton år innan Sture har uppfyllt sitt löfte. Sankt Göransgruppen i Storkyrkan, som utförs av Bernt Notke från Lübeck, invigs på nyårsafton 1489. Det gigantiska arbetet har tagit sex år att utföra, och kostat 4000 daler. En summa som motsvarar en miljon i dagens penningvärde.

Uppfinningsförmågan under arbetet med skulpturerna är stor.

S:t Göran i sin rätta miljö, framför en stad. Replik på Köpmantorget i Gamla Stan.

Till tyget i prinsessans klädsel används pergament. Älghorn blir till draktaggar och av snören gör man hästens ådror. Detaljrikedomen gör verket kusligt levande. Till sin hjälp har Notke hela sin verkstad från Lübeck.

På Storkyrkans vind finner 1881 amanuens August Strindberg vid Kungliga Biblioteket de reliker som borttagits från riddarens kedja under reformationen. Efter fyndet blir de liggande på KB tills de 1954 läggs tillbaka på sin ursprungliga plats.

Biskop Caroline Krook har om Sankt Göranslegenden sagt att ”den förmår fortfarande tala, både om ondskan och om den självuppoffrande godheten”.

4 GRUBBENS RING

En trappa som till Sankte Erik bär

På den norra delen av Kungsholmens strandpromenad, i höjd med Bonniers konstmuseum på andra sidan Klara sjö, passerar vi en himmelshög trappa. Vid foten av den ligger en oval damm med en fontän. Den etthundra steg långa trappan flankeras på mitten av två torn. En stensättning i form av en karta och en arenateater, med tolv halvannan meter höga till hälften svarvade ansiktsprofiler, möter oss när vi nått nästan ända upp. Profilerna har flera namn inristade i den rostiga tjocka järnplåten. Efter ytterligare ett par steg ligger ett par lika höga järnklot vid sidan av trappan. Där trappan tar slut möts vi av en tvärgående väg med namnet Grubbens ring, som går genom ett bostadsområde i en postmodernistisk arkitektur. Det hela är lite mystiskt och för tankarna till Tolkiens värld. Men för att se vad som finns på den andra sidan, måste vi ändå våga oss på att korsa ringen.

Vi möts där inte av något ståtligt tempel, som vi kanske trott, utan av en lummig park med en gammal lindallé och ett litet kapell skymt under höga lönnar och kastanjer. Längre in i parken står en informationstavla där gåtan slutligen får sin lösning.

Grubben var inget elakt troll, utan namnet på en handelsman som ägde marken från mitten av 1700-talet till början av 1800-talet. På hans tid fanns både tobaksodlingar, trädgårdar och repslageri i området.

I mitten på 1800-talet byggdes här en inrättning för fattiga, arbetslösa och orkeslösa så kallade försörjningshjon. Den fick i folkmun namnet Grubbens efter den tidigare markägaren. Informationstavlans text vittnar om en tid av armod, sjukdom och vansinne. Friska människor, även barn, blandades med konvalescenter och sjuka. För att få plats med allt fler byggdes trevåningssängar i salar med 100–160 boende.

Trappan från Klara sjö till Sankt Eriks kapell.

Men även vansinnet har ett slut och från 1926 heter institutionen S:t Eriks sjukhus med sjukvård i mer modern mening. Av sjukhuset återstår idag en vårdcentral och en ögonklinik. 1985 beslöt staden att bygga bostäder på området. Två bågformade byggnader bildar en ring, Grubbens ring, i vars mitt den gamla sjukhusparken ligger. Hit flyttades det gamla sjukhuskapellet byggt 1912. I samband

med flytten skänktes S:t Eriks kapell av landstinget till Kungsholms församling. De två tornen är bostäder. Stenkartan visar hur anläggningen såg ut 1897. De mystiska ansiktsprofilerna med de många namnen är ett konstverk gjort av Sivert Lindblom. Han har kallat sitt verk för Skådespel och med namnen försökt återupprätta och hedra de tusentals arma människor som en gång befolkade Grubbens.

Plötsligt har allt fått sin förklaring.

Sankt Eriks gamla sjukhuskapell.

5 KARLBERGS SLOTT

Här ligger en hund begraven

Den som gav sitt namn åt Karlberg var Gustav II Adolfs halvbror Karl Karlsson Gyllenhielm. 1634 byggdes det hus som idag är kärnan i det gamla slottet. Efter Karls död 1650 köptes Karlberg av Magnus Gabriel De la Gardie, som gjorde om det till ett praktfullt barockslott. Reduktionen tvingade honom dock att lämna det efter

knappt tjugo år. 1688 kom slottet i kunglig ägo. Karl XI, som då var kung, bodde sommartid med sin familj på Karlberg, och sonen Karl, den blivande Karl XII, växte i stort sett upp på slottet. I Solna skog jagade han varg med sin far, och i slottsparken lekte han med sina hundar. När hans älsklingshund Pompe dog 1699 begravdes den i parken under en vacker sten.

En kort tid före sin död 1792 grundade Gustav III ”Kungliga Krigsacademien” förlagd till Karlberg. För att få plats med alla officers-

I Karlbergs slott inryms världens äldsta krigshögskola med anor från 1700-talet.

elever byggdes slottet till med de långa logementsflyglarna 1793–96. I dag utbildas yrkesofficerare vid det som anses vara världens äldsta militärskola.

På vägen från slottet till Rörstrandsgatan passerar vi det som skulle kunna vara en kökkenmödding från tre seklers festande på slottet. Det vi ser är istället en hög med kasserat material från Rörstrands Porslinsfabrik som låg här mellan 1726 och 1926. Kanske ligger också här en hund begraven. Men den är i så fall gjord av porslin.

6 **SOLNA KYRKA**

Vår Gud är oss en väldig borg

I Fredmans sång nummer 64, den som börjar ”Fjäriln vingad”, diktar Bellman i den tredje versen.

> *”Se Brunnsvikens små najader*
> *höja sina gyllne horn,*
> *och de frusande kaskader*
> *sprutas över Solna torn.”*

Det är svårt att föreställa sig att man då, i början av 1780-talet, skulle kunna se Solna torn, det vill säga Solna kyrka, från Brunnsviken.

Nej, kyrkan är inte väldig men det är dock en borg. Solna kyrka är en av de tre kyrkor som på 1180-talet byggdes som en befäst borg med ett runt torn i mitten. De två andra är Bromma och Munsö. Det var viktigt att försvara inloppet till Mälaren. Kyrkan låg vid den här tiden på en ö ”Solön”, det ursprungliga namnet på Solna, med ett strategiskt läge för en försvarsanläggning.

Solna kyrka med sitt runda försvarstorn

Kyrkan helgades åt Sankt Jacob de Compostela, pilgrimernas skyddshelgon, och Sankt Martin, han som delade sin mantel med en frusen tiggare. Skulpturen av den helige, som man tror är gjord i Albertus Pictors verkstad på 1470-talet, är i dag utan armar och svärd, och ser mer ut som den ömklige tiggaren än som den ståtlige romerske riddaren. För övrigt lät Magnus Gabriel de la Gardie på Karlbergs slott ta bort nästan all den medeltida inredningen i kyrkan på 1670-talet för att ersätta den med en mer ståndsmässig i barockstil.

Den medeltida ryttarstatyn i Solna kyrka, föreställande Sankt Martin.

Målningarna som Albertus Pictor fått i uppdrag att utföra kalkades över, och det medeltida altarskåpet kastades ut. Men i vapenhuset fick ändå Albertus bilder vara kvar. Bildsviten Ars Moriendi handlar om konsten att dö. På medeltiden var döden mer närvarande med pest och hungersnöd. Dödsstunden var avgörande för människans tillvaro efter döden. Kyrkan ville därför med enkla bilder visa folket på det rätta sättet att dö. I tio bildrutor har Albertus målat en ung man som ligger för döden. Djävlar med horn i pannan försöker locka honom att inte tro, medan Petrus med himmelrikets nycklar tillsammans med änglarna uppmuntrar honom att hålla fast vid sin tro. Det är en kamp som vi inte vet slutet på, eftersom de två sista bilderna är helt utplånade.

Två skeenden ur Albertus Pictors bildsvit Ars Moriendi i Solna kyrka

Vi lämnar Solna kyrka med alla dess gravstenar över kända kulturpersoner. Innan vi beträder Guds åker på andra sidan Solna kyrkväg får Lina Sandell ge oss mod och tröst med sina välkända ord skrivna på hennes gravsten en bit från kyrkan.

> *”Tryggare kan ingen vara*
> *än Guds lilla barnaskara*
> *Stjärnan ej på himlafästet*
> *Fågeln ej i kända nästet.”*

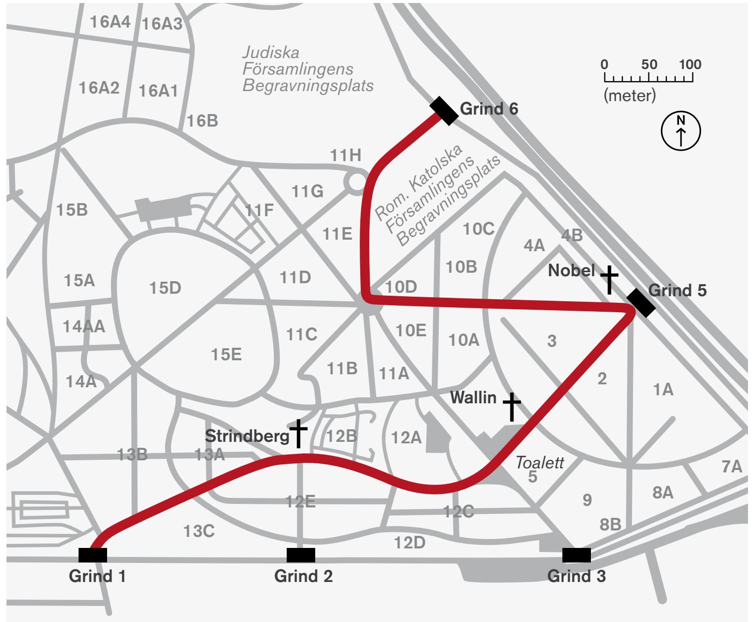
7 NORRA BEGRAVNINGSPLATSEN

Guds åker

Den 9 juni 1827 på trefaldighetsdagen inviger pastor primarius i Stockholm, tidigare kyrkoherden i Solna, Johan Olof Wallin Nya kyrkogården, nu Norra begravningsplatsen, i Solna. Hans invigningstal räknas än i dag som ett retoriskt mästerverk. Så här lyder den första meningen.

”Denna mark, som I här sen avröjd och inhägnad, blir från denna dag en åker för skördar, som aldrig felslå, som alla år och alla årstider, skola giva sin rika äring.”

Tio år senare utnämns Johan Olof Wallin till ärkebiskop, men

Norra Begravningsplatsen

Jordens Oro Wiker. J. O. Wallins gravsten på Norra Begravningsplatsen i Solna.

han kommer aldrig att flytta till Uppsala. Två år efter utnämningen dör han och begravs på Nya kyrkogården. I Wallins livsverk, 1819 års psalmbok, skrev, översatte eller bearbetade han 226 psalmer av 500. I 1986 års psalmbok återstår 39 som han själv skrivit. Hans grav är belägen framför Stora Gravkoret med orden:

”Jordens Oro Wiker
För den frid, som varar.
Grafven allt förliker,
Himlen allt förklarar.”

Lägg märke till att begynnelsebokstäverna i den första radens tre ord är initialerna i hans namn.

O kors mitt enda hopp. August Strindbergs grav på Norra Begravningsplatsen

För att komma till graven passerar vi den stora grinden mitt emot Solna kyrkogård och går Solregnsvägen till höger mot Stora Gravkoret. Där två vägar sammanstrålar till en, skymd bakom en rododendronbuske, vilar August Strindberg under ett enkelt svart träkors. Inskriften O Crux Ave Spec Unica (Var hälsad kors, mitt enda hopp), hade han sett på Paris kyrkogårdar, där han ofta vandrade under de svåra åren (Infernokrisen) 1894–96. 1909 skriver Strindberg sitt sista drama Stora landsvägen. Det är ett försoningsdrama, där han gör upp med Gud, allt och alla. Dramats slutreplik vittnar om en redan gammal och sjuk man:

”Välsigna mig, din mänsklighet som lider, lider av livsens gåva! Mig först, som lidit mest av smärtan att icke kunna vara den jag ville.”

Stora landsvägen var i äldre dagar benämningen på Norrtullsgatan, vägen ut till och förbi Norra Begravningsplatsen. Tre år senare ska Strindbergs kista föras samma väg, som då kantas av 60 000 människor.

Efter ytterligare ett par hundra meter är vi framme vid Stora Gravkorets väg. Vi går runt gravkoret och ser framför oss en paradgata med Wallins grav som ett riktmärke för sammanstrålande vägar.

Bland de mer kända gravarna på vår vandring ser vi grundaren av Aftonbladet Lars Johan Hiertas, och längst ned till höger under en ärggrön tornspira ligger författaren och Stockholmsskildraren August Blanche.

Den 30 november 1868 invigs Johan Peter Molins staty av Karl XII i Kungsträdgården, 150 år efter kungens död. August Blanche är på väg för att närvara vid avtäckandet, då han drabbas av yrsel. Han söker hjälp på apoteket Ugglan på Drottninggatan men dör på platsen. Molin och Blanche ligger nu på varsin sida om den breda paradgatan.

Vi återvänder till Stora Gravkorets väg genom att gå lindallén snett upp till vänster mellan Molins och Alfred Nobels gravvårdar. Väl ute på Stora Gravkorets väg tar vi till höger förbi Katolska gravkoret och Solglimtsvägen som leder oss ut från kyrkogården. Solglimtsvägen – vilket trösterikt namn! Solen lyser även på Guds åker.

Skulptören Carl Eldhs ateljé i Bellevueparken

8 9 10 BELLEVUE, ALBANO, FRESCATI...

Äro vi månde icke i Sverige?

Den frågan kanske någon ställer sig som går längs Brunnsvikens östra strand, där namnen på en del platser kan föra tankarna till både Italien och Frankrike, som Albano, Bellevue, Frescati eller Tivoli.

Vad August Strindberg tänker på, där han bekvämt står tillbakalutad på berget ovanför strandpromenaden, nära Stallmästargården, blickande ut över viken vet vi inte. Kanske på det hans skapare skulptören Carl Eldh såg när han lät bygga sin ateljé, ritad av vännen och stadshusarkitekten Ragnar Östberg. Att Carl Sparre tänkte på den hänförande utsikten, när han 1782 köpte hovmålaren Johan Paschs gamla malmgård, är väl uppenbart då han gav parken namnet Bellevue som på franska betyder just vacker utsikt.

Efter sin italienska resa (1783–84) hade Gustav III inte bara tvåhundra antika skulpturer med sig i bagaget, de som idag utgör Gustav III:s Antikmuseum. Han hade också tagit med sig planer på hur Hagaparken, som hade börjat anläggas tio år tidigare av tidens store trädgårdsarkitekt Fredrik Magnus Piper, nu skulle bli en offentlig park med slott, teater och konstgalleri. Parken skulle inte bara omfatta Haga utan även marken runt Brunnsviken. En del av kungens vänner som följt med på resan, fick vid hemkomsten besittningsrätt till områden i den tänkta parken. För att smickra kungen namngavs de efter orter som de besökt i utkanten av Rom.

Carl Michael Bellman vid Brunnsvikens strandpromenad.

Efter strandpromenaden, på den del av Albano som kallas Kräftriket, står Alfred Nyströms staty av Carl Michael Bellman. Kräftriket var i slutet på 1700-talet en krog, som Bellman beskriver i Fredmans epistel nr 80.

”Så höljde min nymf på Floras fest
ett enkelt och skiftat flor,
då hon utav Mollberg buden till gäst
ut till Första Torpet for,
det torpet lilla, straxt utom tulln
där kräftan ljustras röd i kastrulln
och dit Brunnsvikens bölja klar
i vattrade vågor sig drar”.

Samtidigt som Bellman diktade om krogen vid Kattrumpstullen, nuvarande Roslagstull, gick Peter Jonas Bergius i sin trädgård vid nuvarande S:t Eriksplan. Han var god vän med Linné och donerade trädgården till Vetenskapsakademin mot att en professur inrättades i hans namn. 1885 flyttades Bergianska trädgården till Frescati.

Bergianska är i dag en botanisk trädgård, öppen för allmänheten, med över 7000 arter, där victorianäckrosen från Amazonas med sina jättelika blad tillhör sevärdheterna. På Bergianska bedrivs även forskning om biologisk mångfald, särskilt systematisk botanik.

Ålkistan är namnet på den kanal som leder mellan Brunnsviken och Stora Värtan. En ålkista var en rektangulär trälåda med hål som släppte igenom det strömmande vattnet men inte den fångade ålen. Fram till mitten på 1800-talet var vattnet här ännu strömt och en väl vald plats för dessa fångstredskap. 1863 beslöt man att fördjupa kanalen för att återuppta båttrafiken mellan Östersjön och Brunnsviken, som inte varit möjlig på över hundra år, och

Victoriaväxthuset i Bergianska trädgården.

därefter var det slut med ålfisket. Kanalen behöll dock sitt gamla namn. Men det var också slutet för Hagaparkens kanaler och öar, då vattenståndet i viken sjönk med nästan en och en halv meter. Gustav III:s gondoler stod nu plötsligt på torra land tillsammans med de skulpturer och paviljonger som gjort parken i Haga till en av de förnämsta i Europa. En del av skulpturerna fick ett nytt liv i andra parker. Ett exempel på det är de två ”morianerna”, d v s afrikanerna, som möter oss när vi når Ulriksdals slottspark (11).

Efter mordet på Gustav III 1792 begravs kungen den 14 maj i Riddarholmskyrkan. Hovkapellmästaren Joseph Martin Kraus har på mycket kort tid komponerat en begravningskantat. Det blir det sista verket han skriver. Nio månader senare dör även Kraus.

Gustaviansk skylt i Tivoli, Bergshamra.

Hans vänner drar kistan på en släde över Brunnsvikens is till en udde i Tivoli där han ville bli begravd. Hans gravsten bär inskriptionen ”Här det jordiska af Kraus, det himmelska lefver i hans toner”. Gravstenen utgör på sätt och vis även slutet på en epok. Ingenting blir sig likt efter Gustav III:s död, och planerna på parken med slottet som skulle bli ett äreminne över honom och hans tid föll snart i glömska.

11 ULRIKSDAL

Från Jacob till Ulrik

När vi går under Bergshamraleden har vi lämnat Brunnsvikens najader bakom oss. På vägen till Ulriksdals slott ligger på höger sida två trähus med det vackra namnet Väntorp. Husen var en gåva från Karl XV till en av hans älskarinnor. I skogen på andra

Ulriksdals slottskapell.

sidan Kungshamravägen ligger Invalidkyrkogården. Karl XIV Johan lät slottet bli ett hem för krigsinvalider mellan år 1822 och 1849. Vi får hoppas att de krigsmän som här fått sin sista vila också är de sista som deltagit i ett krig på svensk mark.

Längre ner på skogsstigen ligger på höger sida Ulriksdals Wärdshus från 1868, och framför oss Confidencen, Sveriges äldsta slotts-

teater. Teatern tillkom 1753. Byggnaden var från början stall och värdshus. På ängen nedanför lindallén ligger slottskapellet som 1865 ritades av F W Scholander i holländsk nyrenässans. Tidigare låg här ett kapell från 1690-talet.

Innan vi går bron över Igelbäcken och in i slottsparken passerar vi stallbyggnaderna från 1600-talet. Här förvaras en rekonstruktion av drottning Kristinas kröningsekipage med de ursprungliga textilierna. Kristina besökte ofta slottet och beslöt att hennes kröningsfärd till Stockholm skulle utgå härifrån. Den 17 oktober 1650 startade det milslånga tåget in mot staden. Tre dagar senare kröntes Kristina i Storkyrkan till kung! Jo! Du läste rätt. Efter att ha mottagit riksregalierna, utropade en härold: "Nu är drotning Christina Crönter Konung öfver Swea och Götha Landom och dess Underliggande Provincier, och ingen annan."

Ulriksdals slott byggdes av riksmarsken Jacob De la Gardie omkring 1640, och gavs namnet Jacobsdal. Sonen Magnus Gabriel sålde slottet till änkedrottningen Hedvig Eleonora, som 1684 gav slottet i faddergåva till sin sonson Ulrik. Prinsen fick dock inte någon större glädje av sitt slott, som nu hade fått namnet Ulriksdal, då han dog redan påföljande år.

I perioder har Ulriksdals slott bebotts av svenska kungar och drottningar, senast Gustav VI Adolf och drottning Louise. Stockholmarna gav 1923 paret en inredd våning i bröllopsgåva. Möblerna ritades av Carl Malmsten.

Ulriksdals slott

Ett fåfängt fiskafänge

Av de många skulpturerna i slottsparken är nog de två morianerna de mest iögonfallande. Som tidigare nämnts blev de flyttade hit från Hagaparken då Ålkistan vidgades och vattennivån i Brunnsviken sjönk. På var sin sida om Igelbäcken, som här mynnar ut i Saltsjön, står de här med ett fisknät mellan sig, i ett fåfängt försök att fånga den fisk som gjort bäcken så betydelsefull för skyddet av den del av Järvafältet som Igelbäcken rinner igenom.

Morianerna i Ulriksdals slottspark.

Grönling, gråmört, sandkrypare eller tånglake. Det är bara några av namnen på den sällsynta fisken. Grönlingen ansågs som en läckerhet på 1700-talet, och Fredrik I lät därför inplantera fisken i Igelbäcken för att den skulle kunna avnjutas på Ulriksdals slott. Det största exemplaret Rikmuseet fångat mätte 14 cm och vägde 28 gr. Inte mycket till matfisk tycks det. Kanske var de större förr?

Åren 2004–05 bildades Igelbäckens naturreservat i Solna och Sundbybergs kommuner. År 2006 inrättade Stockholms stad Igelbäckens kulturreservat. Syftet var att bevara odlingslandskapet med anor från bronsåldern.

Men hur går det med morianernas fiskelycka? Får de någon annan fångst än löv och grenar i sitt nät? I författaren Jan Ekströms deckarroman Morianerna finner kriminalassistent Durell ett manslik i morianernas nät. Men det är en helt annan fiskehistoria.

12 KISTA KYRKA

Världen möts i Kista

Vi förflyttar oss tusen år tillbaka i tiden, och seglar i fantasin uppför Igelbäckens dalgång. Vattenståndet är tre meter högre än i dag, vilket gör att många av dagens stadsdelar och gårdar nu bara sticker upp som öar i havsviken. Vi lämnar Solenö (Solna) akter om oss, och snart angör vi Risenö (Rissne) på babords sida. På båda sidor om fjärden ligger gårdar med namn som Kymlinge, Ärvinge, Ekeby (Eggeby), Graensby (Granby), Husby och Akalla. Landskapet

Interiör från Kista kyrka.

består mest av lövskog, med ekollon och hasselnötter som föda till svinen. När vi går iland, kan vi på runstenarna längs byvägen läsa om dem som bor på gårdarna och om de öden de gått till mötes.

Det är ofta en far, en son eller en bror som under vikingaseglatsen blivit kvar någonstans ute i världen.

Idag har världen kommit hit. I Kista kyrka, Zoltan Bedec's åttkantiga tegeltempel från 1978, hålls gudstjänster på armeniska, farsi eller tigrinja, ett språk som talas i Eritrea. Alla ber vi till en och samma Gud i denna kyrka som är full av kristna symboler. De flätade hörnen, murade i snedförband, symboliserar de knäppta händerna i bön. Ljuskronornas nakna glödlampor för tankarna till vingårdens druvklasar, och livets källa, dopfunten, är placerad mitt i kyrkorummet. Det livgivande solljuset strålar in genom den högt belägna lanterninen.

Ingen är glömd av Gud

I Igelbäckens dalgång, bortom avtagsvägen till Kista kyrka, ser vi på avstånd framför oss ett minnesmärke. I en lund med sexton körsbärsträd, ett för var och en som omkom i den svåra bussolyckan i Norge 1988. Tolv skolungdomar och fyra av deras föräldrar.

Vid minnesstunder har denna psalm fått ge ord åt det ofattbara:

”Nu är livet gömt hos Gud.
Åt honom vi lämnar allt.
Hoppet är tänt i tyngsta sorg.
Ingen är glömd av Gud.”

SV PS 627 AV S ELLINGSEN OCH B G HALLQVIST

Nej! Ingen är glömd av Gud, inte heller Anund vars mor Ragnälv lät rista den så kallade brostenen till hans minne. Stenen vid Eggeby gård bär texten:

”Ragnälv lät göra denna bro efter Anund sin gode son.
Gud hjälpe hans ande och själ bättre än han själv förtjänade.”

Körsbärslunden i blomning. Minnesplats för de omkomna i Måbødalen i Norge.

VÄGBESKRIVNING STOCKHOLM → UPPSALA

Morgontankar Joh 12:1–3
Inför vandringen: Maria smörjer Jesu fötter i Betania.

DELSTRÄCKA A1

LÄNGS SJÖAR OCH KANALER (9 km)

Gata 300 m, gångväg+gångbro 500 m, kaj+bro 250 m, strandpromenad 3 km

Från Storkyrkan (1) gå Storkyrkobrinken och över Riddarhustorget och Riddarholmsbron till Riddarholmskyrkan (2).

Fortsätt på gångväg längs järnvägen förbi gamla Riksarkivet och på gångbro längs järnvägsbron till Klara Mälarstrand med utflyktsbåtar, över Stadshusbron och sedan ner på stranden av Klara Sjö.

En avstickare om 600 m enkel väg på Klarabergsgatan för till S:ta Clara kyrka (3) från 1500-talet på platsen för ett klarisserkloster, med stor social verksamhet idag.

Följ Klara sjö och Karlbergssjön på en strandpromenad ända till Ekelundsbron. Man kan göra en avstickare via trappor till Grubbens park och S:t Eriks kapell (4).

Gångväg 800 m, gata 400 m, gångväg 1 km, gata 700 m

Gå över Karlbergskanalen på bron, sväng höger och följ kanalen och Karlbergssjön förbi Karlbergs slott (5) till gångbro över Klarastrandsleden och port under järnvägen. På backkrönet efter porten sväng tvärt vänster och följ bebyggelseranden på Rörstrandsgatan till Tomtebodavägen, alt gångväg under Essingeleden. (Denna passage kan ändras på grund av stora pågående anläggningsarbeten.) Efter motorvägspassagen följ först Tomtebodavägen och snedda så på gångvägar genom Karolinska Institutets campus. Korsa Solnavägen, följ den till Karolinska vägen och tag strax av på Prostvägen. Följ den till Solna kyrka (6).

Kyrkogårds/parkvägar 2,5 km

Korsa Solna kyrkväg till Grind I och fortsätt rakt fram 150 m eller enligt ”Guds åker” på s 28 genom Norra begravningsplatsen (7) och sväng sedan höger in på Solglimtsvägen till Grind VI och passage under E4 vid Linvävaretorpet och in i Hagaparken (8). Gå via Vasaslätten (sommarkafé) och förbi bron till Kungliga begravningsplatsen, som ligger på en liten ö, längs Brunnsviken till Stallmästaregården (restaurang) och Bellevueparken (9).

DELSTRÄCKA A2

LÄNGS BRUNKEBERGSÅSEN TILL BELLEVUE (4 km)

Ett annat alternativ är att gå direkt till Roslagstull och Bellevue (9) och ansluta till Ingegerdsleden där. Då börjar vi med att runda Slottet och passera Norrbro. Under den ligger Stockholms Medeltidsmuseum som är väl värt ett besök men kanske inte just under vandringen. Via Gustav Adolfs torg med S:t Jakobs (av Compostela) kyrka (13) och Malmtorgsgatan når vi den lummiga oasen Brunkebergstorg med Slottet i ena blickfånget och den stiliga moderna Riksbanken i det andra.

Fortsätt på Malmskillnadsgatan med utsikt från broar över Hamngatan och Kungsgatan till Johannes kyrka (14). Där byter gatan namn till Döbelnsgatan som slutar med Stefanskyrkan (15) i Vanadislunden i fonden. Vi går genom parken, korsar Cederdalsgatan och strävar uppför Bellevuevägen och dess fortsättning, passerar en Strindbergsstaty av Carl Eldh och konstnärens ateljé och når Brunnsviken.

DELSTRÄCKA B

ROSLAGSTULL – ULRIKSDALS SLOTT (7 km)

Gångväg 4,5 km

Från Stallmästaregården och Bellevueparken (9) följer man Brunnsvikens östra strand på en parkväg till en liten badplats och svänger höger där uppför en backe och passerar mellan Universitetets järnvägsstation (avtag till T-bana 200 m) och Botaniska institutionen. Man kommer fram till Bergianska botaniska trädgården (10) med nyanlagd våtmark, vackra planteringar med växter från hela världen och växthus som får besökas med kafé och restaurang. Ta sikte på det runda Victoriaväxthuset och fortsätt längs stranden ända till Brunnsvikens utlopp Ålkistan.

Trappor och gångbroar 300 m

För att passera Ålkistan går man först på en gångbro längs sundets södra strand under järnvägsbron, sedan passerar man under Roslagsvägen och tar sig i en ögla upp på en gångbana längs denna. Ner igen på andra sidan sundet och på en likadan gångbro längs norra stranden tills man kommer ner på stranden nedanför ett koloniområde.

Gångväg 3 km, bilväg 200 m, motionsslinga 400 m, gångväg 1 km
Fortsätt att följa stranden förbi Pipers park (Piper var trädgårdsarkitekt på Gustav III:s tid) och följ sedan gångvägens fortsättning öster om Tivoliberget. Du kommer sedan till stranden igen förbi Bergshamra by där bl a möbelarkitekten Carl Malmsten bodde. Passera Sjöstugan (kafé) och fortsätt genom passage under Bergshamravägen. Efter att ha passerat en handelsträdgård svänger vägen tvärt åt höger uppför en backe och förbi ett par stora trähus ”Väntorp”. Vägen mynnar på Kungshamravägen mittför Kungshamra studentbostadsområde (marken skänktes av Gustav VI Adolf, därav namnet) som man följer en kort sträcka tills man ser ett elljusspår på höger sida. Följ det till höger till en kyrkogård för krigsinvalider efter finska kriget 1808 mitt inne i skogen och sväng vänster in på en väg som går bakom Ulriksdals värdshus, förbi nationalromantiska villor (bl a en kopia av Ornässtugan) och Ulriksdals slottskapell fram till en bro över Igelbäckens mynning vid entrén till Ulriksdals slottspark (11). En avstickare åt höger längs Edsvikens strand leder till EFS’ sommarhem Svalkan med kafé och vandrarhem.

DELSTRÄCKA C
ULRIKSDAL – KISTA KYRKA (6 km)

Allé och gångväg 1 km, vandringsled/cykelväg 4 km, gångväg 400 m
Följ Igelbäcken i allé, korsa bäcken och fortsätt på gångväg förbi koloniområde och över E4 på ”Gröna bron” med planteringar. 200 m efter bron, 1 km från Ulriksdal kommer man ut på Järva cykelled som man tar åt höger (åt vänster kommer man till Ulriksdals pendeltågstation efter 500 m). Förväxla den inte med andra leder! Först passerar man Överjärva gård med hantverksbutiker, statarmuseum, djurhållning m m och ett kapell, tidigare festlokal. Över järnvägen på ”Blå bron”. Sedan följer man Igelbäckens dalgång igen på vandringsleden Järva Kilstråk under nya E18:s viadukt över Igelbäcken, vidare längs bäcken och bör sedan göra en avstickare 400 m enkel väg (följ skylt mot Kista T-bana) till Kista torg. Vid torget ligger Kista kyrka (12).

Aftonläsning Joh 13:2–17
Efter vandringen: Jesus tvättar lärjungarnas fötter

VÄGBESKRIVNING UPPSALA → STOCKHOLM

Morgontankar Joh 2:1–12
Bröllopet i Kana – ett förebud om uppståndelsen.

DELSTRÄCKA C
KISTA KYRKA – ULRIKSDAL (6 km)

Gångväg 400 m, vandringsled 4 km, gångväg och allé 1 km
Från Kista kyrka (12) kan man gå ner till Järva cykelled och sedan följa vandringsleden Järva Kilstråk längs Igelbäcken under nya E18:s viadukt över bäcken till ”Blå bron” över järnvägen mot Överjärva gård. Där finns hantverksbutiker, statarmuseum, kafé i det s k Hästskostallet, djurhållning och ett kapell som tidigare har varit festlokal från 1800-talets mitt.

Kapellet vid Överjärva gård.

Anslutningsväg till Ulriksdals station. Vidare på ”Gröna bron” över motorvägen och förbi ett koloniområde, längs Igelbäcken genom Ulriksdals slottspark (11) mot åmynningen.

DELSTRÄCKA B
ULRIKSDAL – ROSLAGSTULL (7 km)

Gångväg 1 km, motionsslinga 400 m, bilväg 200 m, gångväg 3 km
En avstickare åt vänster längs Edsvikens strand leder till EFS’ sommarhem Svalkan med kafé och vandrarhem. Gå annars förbi slottskapellet och nationalromantiska villor (bl a en kopia av Ornässtugan) och bakom Ulriksdals värdshus till en kyrkogård för krigsinvalider efter finska kriget 1808. Följ sedan ett elljusspår till Kungshamra studentbostadsområde (marken skänktes av Gustav VI Adolf, därav namnet). Där kommer man ut på en bilväg som man följer tills man strax ser en pil mot Väntorp. Gå förbi Väntorp (ett par stora trähus) till en handelsträdgård och sväng tvärt vänster genom tunnel under Bergshamravägen. Följ Brunnsvikens strand åt

vänster, passera Bergshamra by, där bl a möbelarkitekten Carl Malmsten bodde, med Sjöstugan (kafé) och genom Tivoliparken till Pipers park (Piper var trädgårdsarkitekt på Gustav III:s tid). Fortsätt längs stranden till Ålkistan.

Trappor och gångbroar 300 m
För att passera denna kanal går man först upp på en gångbro längs norra kanalbanken, sedan på en gångbana längs Roslagsvägen och så i en ögla ner på en likadan gångbro på södra stranden.

Gångväg 4,5 km
Gå längs stranden genom Bergianska botaniska trädgården (10), förbi det runda Victoriaväxthuset och andra växthus med bl a kafé och restaurang, vackra planteringar med växter från hela världen samt en nyanlagd våtmark. Lämna där stranden och gå upp till Botaniska institutionen. Där intill finns Roslagsbanans station och avtag till T-bana 200 m. Via en gångväg i en ekbacke når man åter stranden vid en badplats och fortsätter längs stranden förbi Bellevue (9).

Aftonläsning: 20:11–17 Uppståndelsen. Maria från Magdala och Mästaren.

DELSTRÄCKA A1

ROSLAGSTULL – STORKYRKAN (9 km)

Kyrkogårds- och parkvägar 2,5 km
Från Bellevue (9) går man genom Hagaparken (8), förbi bron till Kungliga begravningsplatsen, som ligger på en liten ö, och Vasaslätten (sommarkafé) till passage under E4 vid Linvävaretorpet. Man kommer in på Norra begravningsplatsen (7) och följer Solglimtsvägen genom den och svänger sedan vänster och korsar Solna kyrkväg för att komma till Solna kyrka (6).

Gata 700 m, gångväg 1 km, gata 400 m, gångväg 800 m
Från Solna kyrka går man Prostvägen och kommer ut på Solnavägen som man följer på gångbana söderut tills man korsar den och går in på Karolinska Institutets campus som man sneddar genom på gångvägar till Tomtebodavägen. Därifrån går man på denna eller på en gångväg under Essingeleden och över ett järnvägsspår och följer stenstadens bebyggelserand på Rörstrandsgatan åt höger tills man svänger tvärt höger nerför en backe, under järnvägen och in på Karlbergs slottsväg via en gångbro över Klarastrandsleden. Gå förbi Karlbergs slott (5) och sväng till vänster över Ekelundsbron.

Klara sjö med stadshuset i bakgrunden.

Strandpromenad 3 km, kaj+bro 250 m, gångväg+gångbro 500 m, gata 300 m
Sväng vänster igen och följ Klara sjö på en strandpromenad ända till Stadshuset. Via trappor kan man nå Grubbens park och S:t Eriks kapell (4).

En avstickare om 600 m enkel väg på Klarabergsgatan för till S:ta Clara kyrka (3) från 1500-talet på platsen för ett klarisserkloster, med stor social verksamhet idag.

Fortsätt över Stadshusbron till Klara Mälarstrand med utflyktsbåtar, på gångbro längs järnvägsbron, gångväg förbi gamla Riksarkivet på Riddarholmen till Riddarholmskyrkan (2). Gå över Riddarholmsbron och Riddarhustorget via Storkyrkobrinken till Storkyrkan (1).

DELSTRÄCKA A2

LÄNGS BRUNKEBERGSÅSEN (4 km)

Om vägen känns lång kan man gena från Bellevue genom Vanadislunden med Stefanskyrkan (15), följa Döbelnsgatan till S:t Johannes kyrka (14) och Malmskillnadsgatan till Brunkebergstorg, Malmtorgsgatan till Gustav Adolfs torg med S:t Jakobs kyrka (13) och Norrbro med Stockholms Medeltidsmuseum samt runda Slottet.

FÖRSAMLINGAR

Stockholms Domkyrkoförsamling
Tel: 08-723 30 00
info@stockholmsdomkyrkoforsamling.se
www.stockholmsdomkyrkoforsamling.se

Västermalms församling (Kungsholmen)
Tel: 08-6504900
vastermalmsforsamling@svenskakyrkan.se
www.svenskakyrkan.se/vastermalm

Sankt Johannes församling
Tel: 08-508 886 50
johannes.forsamling.sthlm@svenskakyrkan.se
www.svenskakyrkan.se/johannes

Solna församling
(Solna–Haga, Ulriksdal–Överjärva)
Tel: 08-546 646 00
solna.forsamling@svenskakyrkan.se
www.svenskakyrkan.se/solna

Engelbrekts församling
Tel 08-406 98 00
engelbrekts.forsamling@svenskakyrkan.se
www.svenskakyrkan.se/engelbrekt

Spånga-Kista församling
Tel 08-505 990 00
spanga-kista.forsamling@svenskakyrkan.se
www.svenskakyrkan.se/spanga-kista

GÄSTHEM I STOCKHOLM

Ersta hotell
Tel 08-714 63 41
Erstagatan 1 K
konferens@erstadiakoni.se
www.erstadiakoni.se

VANDRARHEM

EFS sommarhem Svalkan (Ulriksdal)
Tel: 08-85 08 41
info@svalkan.com
www.svalkan.com

Andra vandrarhem, se www.svif.se och www.svenskaturistforeningen.se

KOLLEKTIVTRAFIK

www.sl.se
Solna kyrka ligger nära Karolinska universitetssjukhusets huvudentré med flera busslinjer mot Stockholms innerstad.

Mellan **Bellevue** och **Bergianska trädgården** passeras Universitetets t-bana och Roslagsbanans station.

Ulriksdals slott ligger på gångavstånd från Bergshamra tunnelbanestation och SL-bussar.

Överjärva gård har avstickare till Ulriksdals järnvägsstation med SL pendeltåg.

Kista kyrka ligger intill tunnelbana och på gångavstånd från Helenelunds järnvägsstation med SL pendeltåg.

KOMMUNAL INFORMATION

Stockholms stad
Tel 08-508 285 08
(innerstaden, Kista)
touristinfo@stockholm.se
www.visitstockholm.com

Solna kommun
Tel 08-734 24 90
kontakt@solna.se
www.solna.se/turist

ETAPP 2

Kista kyrka – Eds kyrka

Längd: 16 km. Praktisk info s 61. Karta s 54.
Vägbeskrivningar: Stockholm – Uppsala s 56, Uppsala – Stockholm s 59

Vandringen fortsätter i ”Järvakilen”, den grönkil i Stockholmsregionen som förbinder Stockholms innerstad med det jordbrukspräglade kulturlandskapet kring gränsen mellan Stockholms och Uppsala län. Vi går i Igelbäckens dalgång förbi Akalla och Hägerstalund, den vackra ekhagen som bildar Hansta naturreservat och det aktiva landskapsvårdande jordbruket kring Väsby gård.

Ravalen är en av Järvakilens slättsjöar och vi vandrar rätt igenom dess vassbälte. Så småningom når vi den medeltida bygdens centralpunkt Sollentuna kyrka, återknyter kontakten med vår följeslagare Albertus Pictor och fortsätter längs nästa sjö Edssjön till ytterligare ett verk av honom och hans verkstad, i Eds kyrka.

Etappen går som den beskrivs här delvis på skogsstigar, en gammal banvall m m och rekommenderas inte för rörelsehindrade.

Här följer närmast en presentation av vår vän Albertus, sedan en karta med tillhörande faktauppgifter och till sist vägbeskrivningar i båda riktningarna.

7 10 ALBERTUS PICTOR I SOLLENTUNA OCH EDS KYRKA

Vägarna till de talande väggarna

1912 var sträckan från Stockholms stadion till Sollentuna kyrka två mil och en kilometer. I alla fall för dem som deltog i de olympiska spelens maratonlopp. Bakom kyrkan står idag vändstenen som markerar att löparna då sprungit halva sträckan. Lika lång var vägen för Gustav Vasas begravningsfölje, som den 17 december 1560 kommit från Riddarholmskyrkan för att övernatta i Sollentuna kyrka på sin väg mot Uppsala domkyrka.

Då som nu möts begravningsföljen och andra kyrkobesökare i vapenhuset av Albertus Pictors målning ”Livshjulet”. Målningen påminner oss om att människans strävan efter makt och lycka ändå slutar med döden.

Livshjulet. Målning av Albertus Pictor i Sollentuna kyrka.

Vid landtungan (edet) mellan Edssjön och Mälaren låg redan för niohundra år sedan Eds kyrka som Albertus bemålade 1487. På södra sidan Edssjön slingrar sig den forntida kyrkstigen genom skogen. Vid stigen, sexhundra meter från Mälarvägen, ligger ett flyttblock (Kyrkstenen) med två vackra runristningar. ”Ragnvald som återvänt från Grekland låter rista stenen efter sin mor som dog här”. Här nämns också Ed för första gången.

Eds kyrka i Upplands-Väsby.

I kyrkan har Albertus förevigat Kristoffer, alla resandes skyddspatron. Den hjälpsamme jätten, som bar människorna över floden, orkade dock inte bära Jesusbarnet, som var tyngd av all världens skuld.

Han konserverade änkan och predikade för ögat

Albrekht Ymmenhusen? Om du aldrig har hört namnet, beror det kanske på att han signerade sina verk med sitt latinska artistnamn Albertus Pictor. Denne Albert Målare eller Albert Pärlstickare, som han kom att kallas i Sverige, får i fantasin gå med på vår vandring till Uppsala. Han känner vägen. Han och hans gesäller har målat inte mindre än trettiofem kyrkor i Mälardalen och dess närhet. Sex av dem ligger utmed vår pilgrimsväg. Att han var pärlstickare betyder att han också broderade. Men hur mycket av dessa broderier, främst mässhakar och korkåpor, som är bevarade vet man inte, då de aldrig signerades.

Namnet talar för att han troligen kom från den medeltida staden Immenhausen nära Kassel i Tyskland. I Sverige nämns hans namn första gången 1465, då han får borgerskap i Arboga. Bland uppdragsgivarna var biskop Kort Rogge i Strängnäs och Jakob Ulfsson, han som senare skulle bli ärkebiskop och grunda Uppsala universitet. Kanske fick någon av dem Albert att komma till Sverige. Båda besökte ofta Tyskland vid den här tiden.

Efter några år i Uppsala övertar han en målarverkstad i Stockholm. Skråväsendet är noga reglerat. En möjlighet att få burskap, det vill säga borgerskap, är att gifta sig med änkan till en avliden hantverkare och på det sättet överta dennes verkstad. Detta förfarande kallas för att konservera änkan. 1473 dör Johan Målare i Stockholm. Efter sig lämnar han hustrun Anna. Albert gifter sig med änkan och övertar Johans verkstad och kundkrets.

Det är inte svårt för honom, som konstnärligt står vida högre än de svenska målarna, att få uppdraget att måla och dekorera de vitkalkade väggarna och valven i kyrkorna. I mer än trettio år kommer han att fylla dem med dramatiska scener alltifrån Maria himmelsfärd till bestialiska helvetesskildringar. Som inspiration använder han sig av helgonlegender och folkliga berättelser. Men framför allt av Biblia Pauperum, ”de fattigas bibel” med bilder, gjorda i träsnitt, som visar händelser i Gamla testamentet, vilka förebådar skeenden i Jesu liv. Så är till exempel Jona i valfiskens buk en förebådelse för Jesu nedstigande till dödsriket, och att han skulle vara där lika länge som Jona var uppslukad av fisken, det

Målningarna i Odensala kyrka blev Albertus Pictors sista stora arbete.

vill säga tre dagar och tre nätter. Målningarna har både ett pedagogiskt och ett avskräckande syfte.

Längs vår väg ser vi mest bevarade fragment av hans målningar, men i Odensala kyrka mellan Sigtuna och Knivsta (etapp 5/6) finns helheten bevarad och aldrig överkalkad. Den anses vara från hans sista tid, kanske praktiskt utförd av hans lärjungar. Helheten finner vi annars t ex i Upplandskyrkorna Härkeberga, Härnevi och Täby.

Albertus Pictors bilder är fyllda av färg, fantasi och humor, men också med allvar och eftertanke. Biskop Martin Lönnebo har med fyra ord beskrivit hans livsgärning: ”Han predikar för ögat”. Att vandra som pilgrim i hans fotspår får oss att se bibeln med andra

ögon. Kanske kände han sig själv som en pilgrim då han var sommar drog ut till kyrkorna med sina gesäller. Sommaren, då det var torrt i kyrkorummen, var den tid då muralmålningarna kunde utföras.

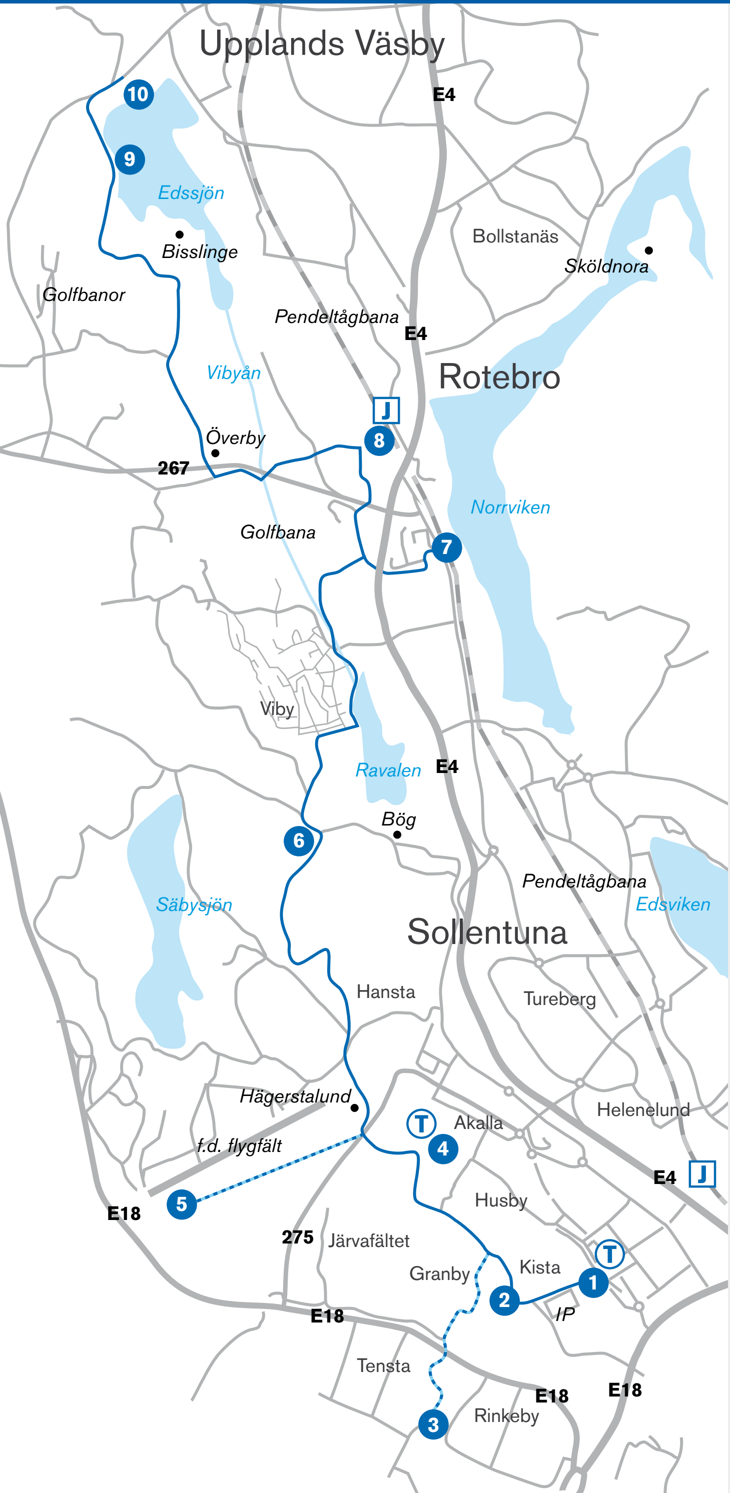
I Lids kyrka i Sörmland finns ett självporträtt av honom. Över denna bild står skrivet. ”Memento mei Alberto, pictor huius eclesie”. Minns mig Albertus, denna kyrkas målare.

Vi vet inte hur eller när Albertus Pictor slutade sina dagar. Förmodligen var det 1509. Den sjätte juni detta år står det i Helga lekamens gilles handlingar att ”Albrikth malare som lekte y vara begengilse messa”. Albert målare som spelade vid vår begravningsmässa. Han var alltså även musiker. Efter denna notis finns inga fler anteckningar om honom.

Läs mer om Albertus i boken ”Väggarna talar” som går att köpa i många av de kyrkor han målade.

Väggarna talar. Bildsvit från Eds kyrka. Renoverade inför Albertus Pictors femhundraårsminne 2009.

1 Kista multikonfessionella kyrka från 1978 (arkitekt Zoltan Bedecs), integrerad med församlingslokaler. T-bana. Se även s 39.

2 Minneslund, s 38.

3 Spånga medeltidskyrka med Bondeska gravkoret i senrenässans från omkr 1670 av Nicodemus Tessin d ä.

4 Akalla kyrka är en modern anläggning med logimöjligheter nära T-banan som tillhör Spånga-Kista församling.

5 Om man följer en gång- och cykelväg norr om Akallalänken längs Norrviksvägen västerut kommer man till Järfälla kyrka, som har en lång byggnadshistoria med början under 1100-talets andra hälft.

6 Väsby gård har naturskola m m, en liten botanisk trädgård, café och en konstnärligt utsmyckad raststuga. Med en avstickare åt öster 600 m kommer man till Bögs gård med restaurang.

7 Sollentuna kyrka med försvarstorn började byggas vid segelleden och ridstigen mot Uppsala omkring år 1180 men förändrades kraftigt på 1600-talet. Ett stort svensktillverkat altarskåp från 1475 sitter på nordväggen. Målning ”Livshjulet” av Abertus Pictor i vapenhuset. Församlingsgård ”S:t Larsgården”. Se även sid 49.

8 Rotebro kyrka tillhör Equmeniakyrkan.

9 Kyrkstenen, s 50.

10 Eds kyrka byggdes på 1100-talet och har valvmålningar från 1400-talet av Albertus Pictor. Intill ligger den gamla Klockargården med församlingslokaler. Nära hembygdsgården i Runby finns Eds församlingsgård. Se även sid 50.

VÄGBESKRIVNING STOCKHOLM → UPPSALA

Morgontankar Joh 11:1–26
Den som vandrar om dagen snavar inte.
Jesus går till den döde Lasarus: "Jag är uppståndelsen och livet."

Gångväg 400 m, cykelväg 300 m, gångväg 500 m, cykelväg 1 km, gångväg 200 m
Från Kista kyrka (1) går man tillbaka till dalgången och passerar efter 700 m en minneslund (2) ägnad offren vid en bussolycka

Korumplatsen i Akalla by.

1988. Ta gärna en liten sväng förbi Granby gård, som tillhört Vårfruberga kloster utanför Strängnäs. Därifrån kan man göra en avstickare om 1,5 km enkel väg till Spånga kyrka (3). Fortsätt till Husby gård med konsthantverk och konsthall. Fortsätt i dalgången förbi en runsten och ett gravfält och gör en sväng genom Akalla by med gamla gårdar och olika kulturaktiviteter. Runda sedan bebyggelsen i Akalla (T-banestation och stadsdelskyrka) (4) till Akallalänken och gå genom en vägport.

Gångväg 700 m, liten grusväg 600 m, stig 1,5 km, liten grusväg 700 m
Följ gångväg längs Akallalänken åt höger. En avstickare åt vänster om 1,5 km enkel väg leder till Järfälla

Hansta naturreservat i vårskrud.

kyrka (5). Tag sedan en liten väg till Hägerstalund med värdshus m m. Sväng höger framför en ståtlig runsten, passera en motorbana och gå igenom en portal skyltad Hanstaleden/Järvaleden och sväng vänster in på en krokig vandringsstig

Highland Cattle vid Väsby gård.

genom Hansta naturreservat med vackra ek- och hassellundar. Knappt 2 km efter Hägerstalund kommer man ut på en liten grusväg märkt Järva cykelled. Man passerar förbi en källa med dricksvatten och en fågelrik våtmark och når efter ytterligare en knapp km Väsby gård (6).

Cykelväg 1 km, lokalgata 200 m, stig/banvall 1,5 km, cykelväg 600 m
Från Väsby gård följ Järva cykelled riktning Norrviken 1 km till Viby villasamhälle, sväng höger på Officersvägen och fortsätt på gångstig till stranden av sjön Ravalen. Följ stranden åt vänster

På spång genom sjön Ravalens vass.

och på spång genom vassen till Vibyån. Korsa ån på en liten träbro och följ en stig uppför en ekbacke med fornlämningar. Korsa Vibyvägen, fortsätt först på stig och sedan på Humlevägen och gå sedan ner i

Färdigåkt. Resterna av museijärnvägen längs Vibyån.

åns dalgång och fortsätt på resterna av en nedlagd museijärnväg. Där den slutar följ en stig inne i skogsbrynet längs Sollentuna golfbanas gräns förbi ett gravfält med stensättningar och en runhäll. För att komma till Sollentuna kyrka (7) korsa Järva cykelled och sväng vänster på cykelväg under motorvägen.

Cykelväg 2 km, villagator 1,5 km, grusväg 1,7 km

Från Sollentuna kyrka går du tillbaka förbi S:t Larsgården på cykelväg under motorvägen och svänger sedan höger och följer Järva cykelled (riktning Rotebro station) till Stäketleden. Korsa denna i tunnel och fortsätt Järva cykelled–Sturevägen till Rotebro kyrka (8). Fortsätt på Ytterbyvägen förbi Ytterby gård (orienterings-klubb) och korsa åter Stäketvägen, sväng höger och passera Stäketvägen än en gång. Nu kommer du till Överby gårds konstcentrum (tyvärr stängt sommartid).

Överby kvarn är ännu i bruk.

Vid väderkvarnen, som fortfarande är i bruk, finns en fin rastplats. Vik av åt höger och du når så småningom Bisslingevägen som du följer förbi golfbana till avtagsväg vänster mitt i Bisslinge gårdsallé.

Liten grusväg 1 km, stig 1,5 km, gångväg 200 m

Vägen går tvärsöver golfbanan till Hjältartorp (privat). Runda torpet och fortsätt på en stig nära Edssjöns strand, som ansluter till den medeltida ”Kyrkstigen” mellan Stäkets ärkebiskopsborg och Eds kyrka (en nybyggd gångväg leder längs stranden, men följ gärna den gamla stigen längre upp). Efter knappt 1 km passeras ett flyttblock

Ragnvald lät rista kyrkstenen. Här nämns Ed för första gången i skrift.

”Kyrkstenen” (9) med vackra runristningar. Där stigen tar slut för dig den nya gångvägen nära stranden vidare de sista 200 m till Eds kyrka (10).

Aftonläsning Joh 14:1–6
Jag är vägen,
sanningen och livet.

VÄGBESKRIVNING UPPSALA → STOCKHOLM

Morgontankar Joh 4:1–15
Vid Sykars brunn: Ge mig något att dricka!

Gångväg 200 m, stig 1,5 km, liten grusväg 1 km

Starta vid Eds kyrka (10) och följ en nybyggd gångväg mot sydväst 200 m nära Edssjöns strand och fortsätt på den medeltida ”Kyrkstigen” förbi ett flyttblock ”Kyrkstenen” (9) med vackra runristningar. Runda det privata Hjältartorp och fortsätt på grusväg över en golf-bana till Bisslinge gårdsallé som du följer åt höger.

Grusväg 1,7 km, villagator 1,5 km, cykelväg 2 km

Fortsätt sedan på Bisslingevägen till Överby gårds konstcentrum (tyvärr stängt sommartid). Vid väderkvarnen, som fortfarande är i bruk, finns en fin rastplats med bord gjorda av kvarnstenar.

Korsa Stäketvägen på viadukt, sväng vänster och sedan vänster igen på en ny viadukt över Stäket-vägen. På Ytterbyvägen kommer man förbi Ytterby gård (oriente-ringsklubb) och vidare till Rotebro kyrka (8). Där svänger man tvärt höger på Sturevägen, följer Järva cykelled under Stäketleden och fortsätter söderut parallellt med motorvägen E4 till en cykeltunnel mot Sollentuna kyrka (7).

Cykelväg 600 m, stig/banvall 1.5 km, lokalgata 200 m, cykelväg 1 km

Gå tillbaka under motorvägen och sväng höger på gångväg till ett gravfält med en runhäll. Följ en stig inne i skogsbrynet åt höger längs Sollentuna golfbanas gräns till resterna av en nedlagd musei-järnväg. Följ den tills den slutar i Viby, fortsätt på Humlevägen till vänster om järnvägen, korsa Vibyvägen och gå på en stig genom en ekbacke ner till Ravalens västra strand. Där följer man en spång genom vassen och når Officersvägen som man följer tills Järva cykelled viker av åt vänster vid en informationstavla. Följ den till Väsby gård (6).

→

Liten grusväg 700, stig 1,5 km, liten grusväg 600 m, gångväg 700 m
Inom Väsby gård svänger man höger förbi Floras Trädgård mot Hansta naturreservat. Efter cirka 700 m längs en våtmark, strax efter en källa, viker en krokig vandringsled av åt vänster in i reservatet med vackra ek- och hassellundar. Följ den och passera sedan en motorbana och en ståtlig runsten vid Hägerstalund med värdshus m m. En avstickare åt höger om 1,5 km enkel väg före Akallalänken leder till Järfälla kyrka (5). Fortsätt under Akallalänken till Akalla by med gamla gårdar och olika kulturaktiviteter, eller gå förbi Akalla grundskola till Akalla kyrka (4).

Gångväg 200 m, cykelväg 1 km, gångväg 500 m, cykelväg 300 m, gångväg 400 m
Från Akalla by fortsätter man i dalgången (Järvakilen) på Järva cykelled förbi ett gravfält och en runsten, Husby gård med konsthantverk och konsthall och Granby gård som tillhört Vårfruberga kloster utanför Strängnäs. Från Granby kan man göra en avstickare på 1,5 km enkel väg till Spånga kyrka (3). Efter Granby passerar man en minneslund ägnad offren vid en bussolycka 1988 (2). Vid Ärvinge bollplan kan man svänga vänster till Kista kyrka (1).

Aftonläsning Joh 18:1–11
Skulle jag inte dricka den bägare som Fadern har räckt mig?

FÖRSAMLINGAR

Eds församling Tel 08-588 91 850
eds.forsamling@svenskakyrkan.se
www.edsforsamling.se

Sollentuna församling Tel 08-505 513 00
sollentunaforsamling@svenskakyrkan.se
www.svenskakyrkan.se/sollentuna

Spånga-Kista församling Tel 08-505 990 00
spanga-kista.forsamling@svenskakyrkan.se
www.svenskakyrkan.se/spanga-kista

KOLLEKTIVTRAFIK

www.sl.se

Eds kyrka och församlingshem ligger nära Upplands-Väsby järnvägsstation med SL pendeltåg.

Sollentuna kyrka och Rotebro kyrka ligger nära Rotebro järnvägsstation med SL pendeltåg.

Kista kyrka ligger intill tunnelbana och på gångavstånd från Helenelunds järnvägsstation med SL pendeltåg.

KOMMUNAL INFORMATION

Stockholm Tourist Centre Tel 08-508 285 08
touristinfo@stockholm.se (Kista-Akalla)
www.visitstockholm.com

Sollentuna kommun Tel 08-579 210 00
sollentuna.kommun@sollentuna.se
www.sollentuna.se

Upplands Väsby kommun Tel 08-590 970 00
vasbydirekt@upplandsvasby.se
www.upplandsvasby.se

HOTELL

Vandrarhem saknas i Upplands Väsby.
Hotell finns vid E4:s trafikplats:
Scandic Hotel Upplands Väsby, tel 08-517 35 500
upplandsvasby@scandichotels.com
www.scandichotels.se

ETAPP 3

Eds kyrka – Rosersbergs slott

Längd: 14 km. Praktisk info: s 74. Karta: s 68.
Vägbeskrivningar: Stockholm – Uppsala s 70, Uppsala – Stockholm s 72

Färden går vidare i ett landskap som är format av istidens älvar och landhöjningen därefter. Vi påminns om landskapets omgestaltning dels av en källa som rinner ut ur rullstensåsen vid Hammarby, dels av ett stiliserat vikingaskepp invid Väsbyån. Före Rosersberg passerar vi gränsen mellan Stockholms och Uppsala stift, och vi känner att vi är på väg att lämna storstadsregionen bakom oss – även om Rosersberg är under omvandling till ett nav för Storstockholms varuförsörjning.

Färden går på grus- och asfaltsvägar som är tillgängliga för rörelsehindrade.

Om dagens mål är Rosersbergs församlingsgård så tillkommer 2 km. En avstickare till Runsa slott och fornborg innebär cirka 4 km extra vandring.

Efter beskrivningar av de intressanta platserna längs vägen (siffror enligt kartan) kommer karta med tillhörande text, vägbeskrivningar i båda riktningarna och praktisk information.

5 HAMMARBY KYRKA

Vägen till livets källa

Om vi som Nils Holgersson kunde se landskapet från en gåsrygg, skulle vi över Stora Väsby slott se ett raster av linjer i nordsydlig riktning genom slottets ägor. Det är olika tiders färdleder. Längst i väster flyter Väsbyån, där man vid en av broarna har placerat ett vikingaskepp på två pelare i höjd med dåtidens vattennivå. Längre österut genomborrar norra stambanan slottets barockpark, anlagd på 1600-talet, och på andra sidan Charles de Geers 1700-talsslott, ritat av Carl Hårleman, korsar motorvägen den gamla lindallén. Därpå två sträckningar av den gamla Stockholm-Uppsalavägen

Ty hos dig är livets källa, i ditt ljus ser vi ljus (Ps 36:10). Trefaldighetskällan vid Hammarby kyrka.

som bryter genom åsen. Slutligen, knappt skönjbara, kan vi ännu se rester av den uråldriga forvägen som följer sjön Fysingens södra strand.

Där, vid dagens gångväg nedanför Stockholmsåsen, ligger en trefaldighetskälla. Källan var en gång skälet till att låta bygga Hammarby kyrka ett stycke därifrån. Kyrkan från 1200-talet är idag den enda i Stockholms län med en fönsterlös norrvägg, en medeltida byggnadssed som symboliserar Kristi kärleks makt över mörker och ondska.

En trefaldighetskälla rinner mot norr, och hade i folktron en läkande kraft. Ur källan skulle man dricka sju klunkar på trefaldighetsafton, som infaller sju dagar efter pingstafton.

Sätt dig en stund vid källan. Drick av det klara vattnet och tänk på vad som är källan i ditt liv.

”Här en källa rinner, säll den henne finner.
Hon är djup och klar, gömd, men uppenbar.
Andens törst hon släcker, och i hjärtat väcker
Frid och stilla ro, kärlek, hopp och tro.”

SV PS 246:1–2 AV B EHRENBORG–POSSE

7 LÖWENSTRÖMSKA LASARETTET

En broders botgörelse

En bit norrut mellan Stockholmsvägen och den gamla Lasarettsvägen ligger, beläget på det Anckarströmska släktgodset Torsåkers ägor, det ursprungliga lasarettet som Gustav Adolf Löwenström 1811 grundade för att botgöra brodern Jacob Johan Anckarströms mord på Gustav III. Efter dådet förbjöds namnet Anckarström, och familjen tog sig därför namnet Löwenström. År 1813 dog Gustav Adolf och begravdes på Hammarby kyrkogård. I dag är Löwenströmska lasarettet ett modernt sjukhus med specialistmottagningar, psykiatri, vårdcentral och akutmottagning.

Kanske gladde 1800-talets lasarettskaplan patienterna med fortsättningen på psalm 246, tolkad till svenska av den baptistiska friherrinnan Betty Ehrenborg-Posse 1854:

”Ja, uti dess flöden gives bot mot döden:
I dess friska flod blir min vilja god.
Du Guds kärleks källa, du skall evigt välla,
Evigt hälsosam skall din flod gå fram.”

9 RUNSA SLOTT

Ebbas huvor

Ebba Brahe är mest känd som Gustav II Adolfs ungdomskärlek. Hon fick inte sin kung men gjorde sig, vid sidan av kungens dotter drottning Kristina, ett namn som en av den svenska stormaktstidens handlingskraftigaste kvinnor. Hon lär ha fått Runsa sätesgård i morgongåva när hon gifte sig med Jakob de la Gardie. I mogen ålder anlitade hon tidens ledande arkitekt Jean de la Vallée för att skapa det nuvarande slottet, vackert inpassat i Mälarlandskapet. Det har formen av en rad sammanbyggda paviljonger, krönta med svängda huvor såsom de la Vallées riddarhus i Stockholm. Slottet är fortfarande privat område och bebott, nu av släkten Ankarcrona.

En bit innan vi kommer fram till slottet på vår avstickare från Ingegerdsleden kan vi vika av åt höger på en skyltad stig förbi en ståtlig, 54 m lång skeppssättning, en av Sveriges största. Den kan ha använts för kulthandlingar under järnåldern. Fortsätter vi framåt/uppåt så når vi en fornborg med strålande utsikt över Sigtunafjärden mot Sigtuna stad. Fornborgar, enkla murar av obearbetad sten, har uppförts för olika ändamål, ofta som tillflykt för en bybefolkning i orostid. Den här har grävts ut och förefaller snarare vara en befäst stormansgård med stadiga byggnader, som varit i bruk samtidigt med Sigtunas första storhetstid. Kanske var

borgen en del av stadens yttre försvar, en s k ”farledsborg”? Idag är den en härlig rastplats med grönska och rymd för vandrare.

Som liljan på sin äng, som fågeln högt i skyn
Som stjärnan i sin rymd, så är jag till för dig.
Du mäter alla mina år, du räknar mina huvudhår.
Jag växer i din närhets land, du bär mig i din hand.

SV PS 798:1 AV JAN-ARVID HELLSTRÖM

10 ROSERSBERGS SLOTT

Baptiste som gav nytt liv åt Sverige

Rosersbergs slott räknar sina anor från 1600-talet men präglas i sina interiörer av smaken som rådde i början av 1800-talet då rikssens ständer, kung Karl XIII och tronföljaren, marskalken från Frankrike Jean Baptiste Bernadotte stöpte om landet efter förlusten av Finland. Slottet brukades som kunglig sommarbostad och fick i all ståten en personlig prägel bland annat av kungens intresse för frimureriet, vilket resulterade i att slottskapellet i en flygel kan förvandlas till frimurarlokal med tillhörande heraldik. Den lum-

Här omdanades Sverige. Rosersbergs slott är ett av de kungliga.

miga och vackra engelska parken intill där vitsippor följs av liljor betas idag av fridsam Highland cattle. Vid stranden finns ett exempel på göticismens vikingaromantiska drömmar: ”Kettils grotta” under ett flyttblock med en gigantisk efterapad runsten – med frimuraremblem!

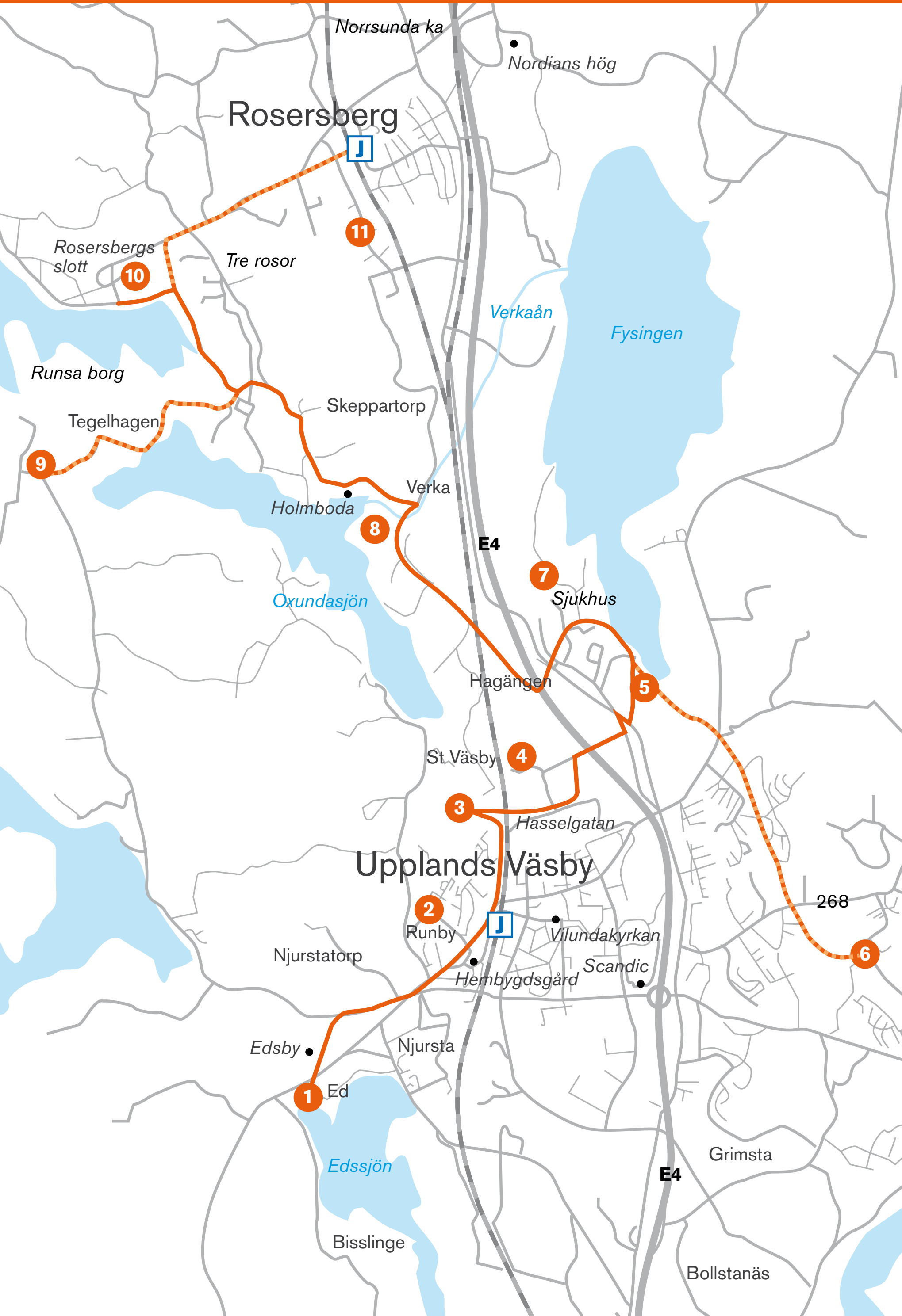

Vikingaromantik. Kettils grotta i Rosersbergs slottspark.

Slottet blev änkesäte för den franskfödda drottning Desideria, som måste ha frusit i gemaken, och därefter infanteriets skjutskola. Därom påminner ett flertal nu civila och flitigt brukade skjutbanor. För att undvika dessa skjutningar kan man på vägen mot Sigtuna runda villan Djurgården, antagligen gammalt hovjägarboställe, och följa en enkel körväg nära stranden. Minns vägen till livets källa:

Som liljan på sin äng till slut ska vissna ner,
Går sommaren mot höst och dagen lugnt mot kväll.
Men blomman som i vila går ska snart slå ut i evig vår
Och vad som sås i ringhet här du ger sin blomning där.

SV PS 798:4 AV JAN ARVID HELLSTRÖM

1 Eds kyrka se etapp 2

2 Nära hembygdsgården i Runby finns Eds församlingsgård.

3 Stiliserat vikingaskepp på pelare som markerar vattennivån på vikingatiden. Därintill Barockparken.

4 Stora Wäsby säteri har tillhört släkten De Geer sedan 1668. Slottet byggdes på 1750-talet, arkitekt Carl Hårleman, och har vackra rokokointeriörer av bl a Jean Eric Rehn.

5 Hammarby kyrka påbörjades omkring år 1200. Inredningen härrör till stor del från ätten De Geers storhetstid omkring år 1700. Intill ligger ett begravningskapell från 1961. I strandkanten nedanför kyrkan flödar en grundvattenkälla ur åsen. Se också s 63.

6 Fresta kyrka, den heliga Birgittas barndomskyrka.

7 Löwenströmska lasarettet, s 64.

8 Verkaån – stifts- och kommungräns.

9 En avstickare västerut på Upplandsleden leder mot Runsa slott. Före slottet kan man svänga av till en magnifik skeppssättning och en fornborg med fantastisk utsikt över Sigtunafjärden. Se s 65.

10 Rosersbergs slott. Slottskafé, konferenslokaler. Slottet visas sommartid. I den f d räddningsskolan intill finns pensionats- och restaurangrörelse.
Anslutning till Rosersbergs station (pendeltåg) via cykelväg 2 km. Församlingsgård intill stationen, s 66.

11 Nära cykelvägen till järnvägsstationen finns ett kinesiskt buddhisttempel med anslutande nunnekloster. Det är öppet för besök på dagtid tisdag–söndag.

VÄGBESKRIVNING STOCKHOLM → UPPSALA

Morgontankar Joh 10:1-16
"Jag är den gode herden". Det ska bli en hjord och en herde.

Liten bilväg 500 m, cykelväg 1 km, cykelbana 1 km
Från Eds kyrka (1) korsa Mälarvägen och ta en liten väg förbi Edsby gård, sväng höger och följ Eds allé, fortsätt på gång/cykelbana längs Edsvägen och sedan Hagvägen förbi hembygdsgården Runby Nedra (2), till sist Bills backe till Upplands Väsby station.

Gångväg 2 km
Du når Upplands Väsby station med pendeltåg från Stockholm eller Uppsala, en lämplig punkt att börja eller sluta en "halvvägsvandring". Gå ut från stationen i riktning mot Runby och sväng höger parallellt med järnvägen.

Fortsätt förbi en stilig runristning och sedan längs Väsbyån till ett vikingaskepp (3) som symboliserar vattennivån på vikingatiden då man kunde segla från Saltsjön genom nuvarande Väsby till Sigtuna – dåtidens pilgrimsled och förmodligen den väg som Ingegerd färdades till sitt nya hemland Gårdarike eller Rus (nu Ryssland och Ukraina)!

Sväng höger genom "barockparken" (en avsnörd del av Stora

De seglade österut. Skeppet markerar vattenlinjen för tusen år sen då Väsbyån var en havsvik.

Wäsby slottspark). (Den som vill gena och avstå från Hammarby kyrka kan gå till vänster om parken och fortsätta på gångväg till Verkavägen.) Gå genom en port under järnvägen strax till höger om parken. Där vägen sedan delar sig gå åt vänster skyltat "Väsbyskogen" till infarten till Stora Wäsby stallbacke (4).

Trottoar 200 m, skogsstig 400 m, gångväg 400 m, vägpassage
Gå ut på Hasselgatan och följ den åt vänster 200 m tills staketet på vänster sida tar slut. Snedda på stigar genom skogen till vänster till slottsallén och följ allén åt höger genom vägport under E4 tills den tar slut, ta vänster där, korsa en bilväg och följ den åt höger till uppfarten till Hammarby kyrka (5).

En norrvägg utan fönster till skydd mot ondskan. Hammarby kyrka i Upplands-Väsby.

Därifrån kan man göra en avstickare på markerad led till Fresta kyrka (6) (3 km enkel väg). Längre söderut i Fresta socken låg Skällnora gård, där det numera anses att den heliga Birgitta föddes år 1303 och växte upp. Fresta var alltså hennes barndomskyrka. På hennes tid var dock bara koret och vapenhuset byggt av den kyrka man ser i dag.

Man kan också nå Fresta söderifrån, direkt på strandpromenader i villabebyggelse längs Norrviken från Sollentuna kyrka. Med Birgittalunden vid Fresta kyrka som utgångspunkt finns en pilgrimled kopplad till skyddshelgonet.

Genom sjukhus- och bostadsområde 1 km, gångväg 1 km, liten bilväg 1,5 km
Följ cykelväg längs stranden av Fysingen, där du nära Hammarby kyrka passerar en vackert iordningställd källa där grundvattnet flödar ur åsen (drickbart), och gå mellan gamla och nya Löwenströmska lasarettet (7) till vägport mot Hagängen. Ytterligare en vägport leder under motorvägen. Fortsätt på en gångväg parallellt med E4 till viadukt över järnvägen. (Alt. kan man gå tillbaka i allén, under motorvägen och träffar då på gångvägen). Efter viadukten fortsätt på en mindre bilväg över Verkaån (8), gräns mellan Stockholms och Uppsala stift. (Alt. kan man följa stigar längs Oxundasjön, med fina rastplatser på klipporna, till Verka).

Liten grusad bilväg 3 km, gångväg Upplandsleden 1 km
Tag efter ca 200 m vänster på en liten grusväg när asfaltvägen tar slut. Passera Holmboda vackra herrgård och fortsätt till ett vägavsnitt (ca 2,5 km från Verkaån)

med separata körbanor. Ta vänster där nerför en backe och leta rätt på Upplandsleden (9) (orange markering).

Följ Upplandsleden åt höger förbi båtvarv och badplats till en hage med stättor som för dig in i Rosersbergs slottspark (10). Leden följer stranden genom parken. För att komma till Rosersbergs järnvägsstation och församlingsgård svänger du höger vid hagen in på cykelväg.

Aftonläsning
Joh 15:1–10 eller 17
"Jag är vinstocken, ni är grenarna".

VÄGBESKRIVNING UPPSALA → STOCKHOLM

Morgontankar Joh 6:30–35
Jag är livets bröd (Fira gärna mässa vid Hammarby källa)

Gångväg Upplandsleden 1 km, liten grusad bilväg 3 km

Följ Upplandsleden från Rosersbergs slott (10) förbi badplats men där den svänger höger mot Rosendal fortsätt i stället rakt fram mot Holmboda (9).

1 km efter Holmboda, vid Verka, passeras gränsen till Stockholms stift (8).

Liten bilväg 1,5 km, gångväg 1 km, genom sjukhus- och bostadsområde 1 km

Fortsätt vägen fram på viadukt över järnvägen och sväng sedan höger in på gångväg parallellt med motorvägen fram till en vägport under motorvägen mot Hagängen. Ytterligare en vägport leder mellan nya och gamla Löwenströmska lasarettet (7). På en cykelväg längs stranden av Fysingen kommer man fram till en vackert iordningställd källa där grundvattnet flödar ur åsen (drickbart) och strax därefter till Hammarby kyrka (5). Där finns möjlighet att göra en avstickare på markerad led (3 km enkel väg) till Fresta kyrka (6). Längre söderut i Fresta socken låg Skällnora gård, där det numera anses att den heliga Birgitta föddes 1303 och växte upp. Fresta var alltså hennes barndomskyrka. Som alternativ till att fortsätta via Eds kyrka kan man gå på strandpromenad längs Norrvikens östra strand till Sollentuna kyrka, en inte lika lantlig väg.

Vägpassage, gångväg 400 m, skogsstig 400 m, trottoar 200 m

Från Hammarby kyrka, gå ut till en större bilväg, korsa den och gå ett kort stycke åt höger så kommer du till Stora Wäsby slottsallé som du följer genom vägport under motorvägen. Sväng vänster på gångväg eller snedda genom skogen till Hasselgatan, som du följer åt höger till infarten till Stora Wäsby stallbacke (4).

Gångväg 2 km

Sväng vänster på gångväg märkt "Barockparken" före slottsområdet och du kommer så småningom till en port under järnvägen. Följ "barockparken" (en avsnörd del av Stora Wäsby slottspark) fram till ett stiliserat vikingaskepp (3) på pelare som symboliserar vattennivån på vikingatiden, då man kunde segla från Östra Aros och Sigtuna genom nuvarande Väsby till Saltsjön – dåtidens pilgrimsled och förmodligen den väg som Ingegerd färdades till sitt nya hemland Gårdarike eller Rus (nu Ryssland och Ukraina)!

Fortsätt vänster längs Väsbyån och parallellt med järnvägen förbi en stilig runristning till järnvägsstationen där pendeltåg från Stockholm och Uppsala stannar – en lämplig punkt att börja eller sluta en "halvvägsvandring".

Cykelbana 1 km, cykelväg 1 km, liten bilväg 500 m

Följ Bills backe och Hagvägen förbi hembygdsgården Runby Nedra (2), fortsätt på gång/cykelbana och genom Eds allé, sväng vänster förbi Edsby gård och korsa Mälarvägen till Eds kyrka (1).

Aftonläsning: Joh 17:14–23.
Jag helgar mig till ett offer.

FÖRSAMLINGAR

Eds församling Tel 08-590 309 17
eds.forsamling@svenskakyrkan.se
www.edsforsamling.se

Hammarby församling Tel 08-555 168 00
hammarby.forsamling@svenskakyrkan.se
www.hammarbyforsamling.se

Fresta församling, tel 08-594 105 20
fresta.forsamling@svenskakyrkan.se
www.frestaforsamling.se

Svenska kyrkan i Märsta (Rosersberg)
Tel 08-594 408 40
marsta.pastorat@svenskakyrkan.se
www.svenskakyrkan.se/marsta

Rosersbergs slott Tel 08-590 350 39
www.kungahuset.se/kungligaslotten/rosersbergsslott

SEVÄRDHETER

Buddhisttemplet I B P S, Rosersberg
Tel 08-590 358 01
info@ibps-sweden.com
www.ibps-sweden.com

KOLLEKTIVTRAFIK

www.sl.se
Eds församlingshem ligger nära Upplands-Väsby järnvägsstation med SL-pendel

Intill **Rosersbergs församlingsgård** ligger Rosersbergs järnvägsstation med SL-pendel till Stockholm och Märsta.

KOMMUNAL INFORMATION

Upplands Väsby kommun
Tel 08-590 970 00
vasbydirekt@upplandsvasby.se
www.upplandsvasby.se

Sigtuna kommun (Rosersberg)
Destination Sigtuna tel 08-594 806 50
info@destinationsigtuna.se
www.destinationsigtuna.se

HOTELL OCH VANDRARHEM

Vandrarhem saknas i Upplands Väsby.

Scandic Hotel Upplands-Väsby
Vid E4:s trafikplats
Tel 08-517 35 500
upplandsvasby@scandichotels.com
www.scandichotels.com

Pensionat & Konferens Tre Rosor
(Budgethotell i Rosersberg nära slottet, förbokas)
Tel 08-590 355 90
info@trerosor.se
www.trerosor.se

The Land-Inn Motel (Budgethotell i Rosersberg vid korsningen Slottsvägen/järnvägen)
Tel: 072 73 03 672
www.land-inn.se

ETAPP 4 Rosersbergs slott – Sigtuna

Längd: 13 km. Praktisk info: s 83. Karta: s 84.
Vägbeskrivningar: Stockholm – Uppsala s 86, Uppsala – Stockholm s 87

Denna etapp för oss både bakåt och framåt i tiden, från det 1800-talspräglade Rosersbergs slott förbi 1700-talets Steninge till Sigtuna. Jämte kyrkligt anknutna institutioner från tidigt 1900-tal och småborgerlig stadsbebyggelse med 1700- och 1800-talsprägel finns där en väl synlig bakgrund från tidig medeltid (11-1200-talet) och arkeologiska spår som är ytterligare hundra år äldre. Vi befinner oss vid dagens mål på platsen där det rike som skulle bli Sverige grundades och där den kristna tron först fick ett varaktigt fäste i vårt samhälle. Ingegerd, ”prinsessan” av stadsgrundaren Erik Segersälls ätt, är vår ledstjärna, hon som från Sigtuna sändes ut i världen och fick anseende som fredsstiftare, hon som blev stammoder till många regenter runtom Europa.

Etappen går till stor del på skogsstigar och knaggliga vägar och är besvärlig för rörelsehindrade.

Liksom i de föregående etapperna inleds etappbeskrivningen med en berättelse om trakten.

Den medeltida processionsgatan (nu Prästgatan). Bild Sigtuna museum/Jacques Vincent

6 SIGTUNA

Här föddes Ingegerd

Sigtuna är Svearikets äldsta stad, grundad omkring 980, och var centrum för den kristna missionen i Svealiket. Den kungliga stadsplanen från 900-talet följs fortfarande. Ruiner av tre 1100-talskyrkor finns kvar, däribland kungs- och biskopskyrkan S:t Per, fler har försvunnit. Mariakyrkan var klosterkyrka, byggd på 1240-talet av dominikaner som Mälardalens första tegelbyggnad, nu stadens församlingskyrka. I Mariakyrkan finns bl a skriften "Jungfru Maria och Mariakyrkan Sigtuna" att köpa.

Staden förlorade sin betydelse efter reformationen men fick ett tillfälligt uppsving på 1700-talet, då bl a rådhuset och prästgården byggdes, och blev åter kulturcentrum när Sigtunastiftelsen startade 1917 med gästhem, konferensverksamhet, bibliotek samt folkhögskola och läroverk (nu fristående). Arkitekt var John Åkerlund. Olaus Petri-kapellet med "klostergård" Rosengården, friluftskyrka och refugium med kapell insprängt i berget ("kryptan", Rolf Berg 1977) tillhör Sigtunastiftelsen.

Ansgarsliden med folkhögskolan och Ansgarskapellet ligger längre västerut. Baptistkyrkan Salem från 1892, tillbyggd 2005, har adressen Stora Gatan 28A.

Ett museum finns på platsen för kungsgården där den första kyrkan byggdes och där Ingegerd växte upp. I museet säljs bl a ett pilgrimsmärke och en "Ingegerdsring" smidda efter fynd från 1000-talet. Gästhem finns på Sigtunastiftelsen med refugiet och vandrarhem i folkhögskolan.

Läs mer om Sigtunas äldre historia, vad ruiner och byggnader berättar och om nutidens stad t ex i "En vägvisare i Sigtuna" av Crister Mattson och "Vyer från medeltidens Sigtuna" av Sten Tesch och Jacques Vincent, som finns att köpa i Sigtuna Museum, turistinformationen i Drakegården vid Stora Gatan och bokhandeln.

Sankt Pers kyrkoruin i Sigtuna är en domkyrka i vackert förfall.

Dominikanernas fäste. Mariakyrkan i Sigtuna.

Stenarna talar

Under Sigtunas första tid gick vägen mellan Upplands rika jordbruksbygder och Sigtuna tvärsöver Sigtunahalvön mot S:t Pershöjden. Om det kom pilgrimer landvägen till Sigtuna vid denna tid så kom de alltså fram här. Vid änden av vägen (idag Runstigen bakom biblioteket) står ännu kvar en korsprydd runsten som Ofeg lät resa omkring år 1050 över sina systrar Tora och Rodvi. Det är ovanligt att resa en sten över två kvinnor. Kanske var de prinsessan Ingegerds lekkamrater? I andra änden av vägen över halvön, vid Garnsvikens strand strax norr om torpet Rosendal där vandraren fick ta hjälp av roddare, finns en runristning i en berghäll.

Runsten rest över systrarna Tora och Rodvi.

Den okände biskopens kräkla. Foto: Sigtuna museum / Björn Petterson

När man byggde stadens alla stenkyrkor kring år 1100 fick en okänd biskop sin grav i det helgande takdroppet från den första domkyrkan, idag markerad med stenar i museets trädgård. Han fick ligga i fred fram till dess han hittades på 1990-talet, med kräkla och allt. Idag kan han beses i museet. Var han en vandrande missionär och pilgrim som avled i främmande land eller Sigtunas egen biskop? Ingen vet.

Klostrets beskyddare, ärkebiskop Jarlers vilorum i Mariakyrkan.

Grundandet av klostret på 1200-talet gick inte smärtfritt men gynnades av ärkebiskopen i Uppsala vid namn Jarler. Han färdades en sista gång till Sigtuna 1255 och fick sin grav i den just färdigbyggda klosterkyrkan, idag Mariakyrkan, där munkarna kunde fira själamässor för hans frälsning från skärselden. Gravplatsen syns än, som en valvbåge längst fram i kyrkan.

Paret Oxenstiernas praktfulla gravhäll i Mariakyrkan.

Efter reformationen på 1500-talet blev Mariakyrkan åter skådeplatsen för en storstilad begravning av riksrådet och friherren till Steninge Christer Gabrielsson Oxenstierna år 1592. En personligt utformad upphöjd stenhäll i koret markerar graven. Makten och härligheten, dvs rikedomen, i landet hade flyttats från kyrkans män i stiftsstäder och kloster till kungen och adeln på sina gods.

Frihetstiden i Sverige på 1700-talet med ökat folkligt inflytande innebar ett tillfälligt uppsving för småstaden Sigtuna. Rakt fram när man lämnar Mariakyrkan ser man det Gernerska gravkoret från 1757 som får symbolisera den nya stoltheten och välståndet. Överste Albrekt Gerner residerade på Wenngarns kungsgård.

Was Gott gemacht ist wohl getan, överskriften till Albrekt Gerners gravkapell.

Folkväckelse och ifrågasättande av prästernas auktoritet kännetecknade 1800-talet. Borgmästare Carl Wilhelm Bahrman har fått sin grav intill det Gernerska gravkoret, tillsammans med maka och sex döttrar som alla dog före borgmästaren i tuberkulos. Han var en varmt troende man som predikade för borgare och tjänstefolk från en plattform i ett träd vid Stora Gatan, medan den mer världslige kyrkoherden stod i Mariakyrkans predikstol. Bahrman

Bahrmans gravsten

banade väg för Sigtuna Baptistförsamling, grundad 1857, som än i dag är verksam i Salem vid Stora Gatan som Upplandsbygdens äldsta demokratiska förening med lika rösträtt för kvinnor och män.

Kristen humanism kan vara ett honnörsord för Sigtunas 1900-tal. Manfred Björkquist fann i Sigtuna en lämplig bas för ungkyrkorörelsen på 1910-talet och byggde upp Sigtunastiftelsen, som än idag dominerar stadens kulturliv från sina klosterliknande byggnader på en höjd i stadens västra del. Till denna kan läggas Sigtunaskolan Humanistiska Läroverket (riksinternat med många elever från utlandsbaserade familjer), Sigtuna Folkhögskola och Nordiska ekumeniska institutet, som under andra världskriget spelade en viktig internationell roll i det fördolda som mötesplats för kristna i opposition mot nazismen. Manfred Björkquist, som var sjuklig som barn, blev över 100 år gammal och hans gravsten står vid gången ut från kyrkogården.

Han blev Stockholms stifts förste biskop. Manfred Björkquists grav i Sigtuna.

FÖRSAMLINGAR

Svenska kyrkan i Märsta
Tel 08-594 408 40
marsta.pastorat@svenskakyrkan.se
www.svenskakyrkan.se/marsta

Sigtuna församling
Tel 08-592 504 54
sigtuna.pastorat@svenskakyrkan.se
www.sigtunaforsamling.se

Syrisk-ortodoxa kyrkan i Märsta
Tel 073 689 46 27
info@morjohannes.com
www.morjohannes.com

Sigtuna Baptistförsamling
Tel 073 589 46 70
info@salemsigtuna.se
www.salemsigtuna.se

SEVÄRDHETER

Rosersbergs slott
Tel 08-590 350 39
www.kungahuset.se/kungligaslotten/rosersbergsslott

Sigtunastiftelsen (med gästhem)
Tel 08-592 589 00
info@sigtunastiftelsen.se
www.sigtunastiftelsen.se

Sigtuna Folkhögskola (Sensus)
Tel 08-592 583 00
info@sigtunafolkhogskola.se
www.sigtunafolkhogskola.se

Har vandrarhem:
vandrarhem@sigtunafolkhogskola.se

Logi i Rosersberg: se etapp 3, s 74.

KOLLEKTIVTRAFIK

www.sl.se
www.ul.se

Rosersbergs station har SL-pendel till Stockholm och Märsta station.

Från Mor Johannes kyrka och **Steninge** kan man gå till SL-buss i Valsta/Östra Steninge.

Från Sigtuna busstation går SL-bussar till Märsta station, Arlanda och Bålsta samt UL-buss till Knivsta med möjlighet att byta till buss mot Uppsala.

KOMMUNAL INFORMATION

Destination Sigtuna
tel 08-594 806 50
info@destinationsigtuna.se
www.destinationsigtuna.se

1 Rosersbergs slott. Se etapp 3.

2 Kettils grotta, med en gigantisk efterapad runsten, är ett exempel på göticismens vikingaromantik (början/mitten av 1800-talet)

3 Badplats.

4 Steninge slott byggdes på 1690-talet efter ritningar av Nicodemus Tessin d y i karolinsk barockstil och är en liten pärla. Det har bl a tillhört ätten von Fersen och i parken finns ett minnesmärke över Axel von Fersen, han som försökte rädda drottning Marie Antoinette undan franska revolutionen. Kanske tänkte han gömma henne på Steninge? Bryggan är en fin matsäcksplats. I ”stenladugården” finns försäljning av konsthantverk m m och restaurang. Intill ligger kursgården Steningevik. Anslutning till Märsta station (SL pendeltåg, Uppsalapendeln) 4 km. Följ då Märstaån och passera vägport under Sigtunavägen, eller ta buss nära Mor Johannes kyrka (5).

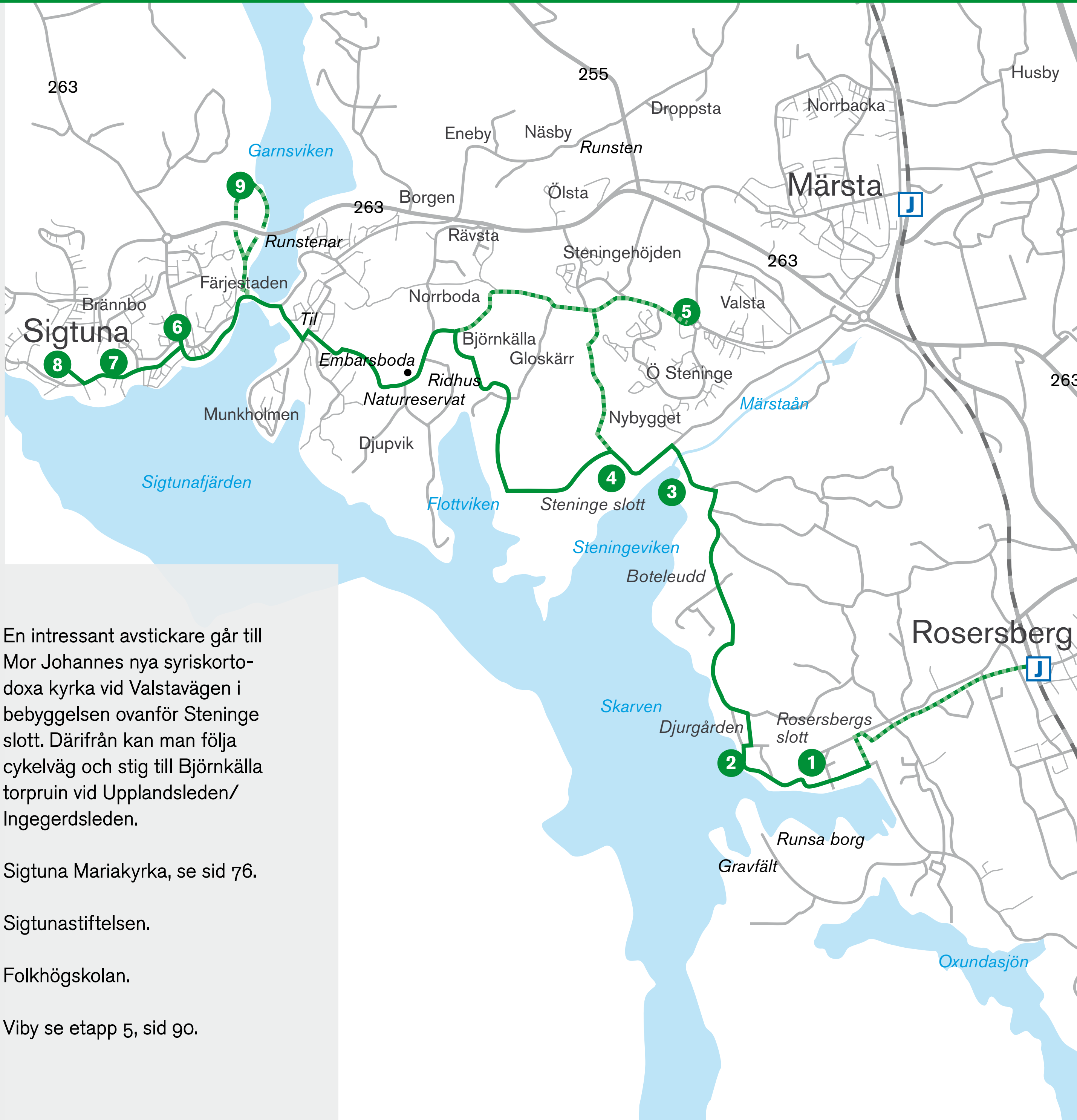
5 En intressant avstickare går till Mor Johannes nya syriskortodoxa kyrka vid Valstavägen i bebyggelsen ovanför Steninge slott. Därifrån kan man följa cykelväg och stig till Björnkälla torpruin vid Upplandsleden/Ingegerdsleden.

6 Sigtuna Mariakyrka, se sid 76.

7 Sigtunastiftelsen.

8 Folkhögskolan.

9 Viby se etapp 5, sid 90.

VÄGBESKRIVNING STOCKHOLM → UPPSALA

Morgontankar Joh 7:1–18
Jesus går upp till templet och undervisar.

Liten bilväg (Upplandsleden) eller enkel körväg + bilväg 5 km, genom slottspark

Du kan följa Upplandsleden från Rosersbergs slott (1). Följ stranden, genom ett naturbad och förbi ”Kettils grotta” (2) med runstenen. Ta sedan vänster i nästa korsning in på Djurgårdsvägen förbi 1700-talsvillan Djurgården. Runda en svart sportstuga åt vänster strax därefter och en knagglig körväg leder dig efter ett par kilometer ut på infarten till Botele udd (militär hundskola). Sväng höger på infarten och sedan vänster i nästa vägskäl och du är på Upplandsleden igen. Innan man kommer ut ur skogen fortsätter leden, glest markerad, åt vänster (vägbom) nerför en backe på en liten körväg till kommunala Steningebadet (3). Strax ovanför badet går en gångväg åt höger via spång över Märstaån till badets bilparkering, ta sedan åt vänster till Steninge slott (4).

Kanske ett gömställe för Marie Antoinette. Steninge slott i Sigtuna kommun.

Grusväg, skogsstig, smågator (Upplandsleden), totalt 7 km, strandpromenad 1 km

Vidare på Upplandsleden eller enligt (5) runt slottsparken och genom Rävsta naturreservat, förbi Björnkälla f d torp, Embarsboda (Friluftsfrämjandets kaffeservering) och grillplats med vindskydd till Sigtuna. Leden följer villagator till Färjestadsbron, stadens gamla infart. Därifrån kan man ta strandpromenad eller Stora Malmgatan till Borgmästarängen och centrum. Från Stora Malmgatan kan man ta Lönngränd till höger till baptistkyrkan Salem. Rakt ovanför Borgmästarängen ligger Mariakyrkan (6). Om man fortsätter längs stranden eller på Stora Gatan parallellt med stranden kommer man till Sigtunastiftelsen (med gästhem) (7) och vidare till Sigtunaskolan Humanistiska Läroverket och Sigtuna Folkhögskola på Ansgarsliden folkhögskola med vandrarhem på Ansgarsliden (8).

Aftonläsning
Joh 16:13–15
Sanningens ande ska vägleda er

VÄGBESKRIVNING UPPSALA → STOCKHOLM

Morgontankar Joh 7:1–18
Jesus går upp till templet och undervisar.

Strandpromenad 1 km, smågator, skogsstig, grusväg (Upplandsleden) totalt 7 km

Gå genom Sigtunas stadskärna (6). Gå utmed Mälaren genom stadsdelen Malmen till skylt mot Viby och passera över bron. Följ Upplandsledens orange märkning genom stadsdelen Södra Til och Rävsta naturreservat med Friluftsfrämjandets kaffestuga Embarsboda. Man kan följa Upplandsleden ända till Steninge slott (4).

Sveriges minsta rådhus, byggt 1744

Genom slottspark, bilväg och enkel körväg 5 km, eller liten bilväg 4 km
Från Steninge går man på en spång över Märstaån till kommunala Steningebadet (3). Strax ovanför badet går en körväg åt vänster i en backe upp till en bilväg som man tar åt höger. Följ vägvisare mot Botele udd (militär hundskola) och sväng till vänster före grindarna in på en liten skogsväg. Efter ett par km på den svänger du höger runt

Monument till Axel von Fersens minne i Steninge slottspark

en svart sportstuga och passerar 1700-talsvillan Djurgården och kan sedan följa stranden förbi ”Kettils grotta” (2) till Rosersbergs slottspark (1). (Alternativt kan man följa Upplandsleden hela vägen från Steninge, förbi ett antal skjutbanor).

Aftonläsning Joh 16:13–15
Sanningens ande ska vägleda er.

ETAPP 5 Sigtuna – Odensala

Längd: 14 plus 3 km. Praktisk info: s 99. Karta: s 94.
Vägbeskrivningar: Stockholm – Uppsala s 96, Uppsala – Stockholm s 97

Runstenarna och gravarna som vi passerar denna dag avslöjar att vi befinner oss på en väg från tidig medeltid, antagligen den väg eller ridstig som förband det gamla bygdecentret och offerplatsen i Odinsharg med det nya kristna fästet i Sigtuna. Idag en liten bilväg med broar över bäckar och diken, men i krokar som motiveras av att åar och bäckar förr måste passeras på naturliga vadställen. Här kan Ingegerd ha ridit!

Etappen går till största delen på asfaltväg och vissa sträckor på grusad bilväg, tillgänglig även för rörelsehindrade.

Närmast följer beskrivningar av besöksmål: Viby by, som kräver en liten avstickare, och Odensala. Sedan kommer en karta med tillhörande förklaring och vägbeskrivningar i båda riktningarna samt praktisk information.

2 VIBY

Munkar, torpare och diktare

Nedan följer i översättning från latin ett brev från ärkebiskopen som innehåller en skiljedom mellan en kvinna som hette Doter och hennes arvingar att hon får skänka gården Viby till cisterníenserna:

”I den heliga och odelade treenighetens namn. Jag Stefanus, ärkebiskop av Uppsala, tillkännager för såväl levande som för efterkommande, att på den mycket skamliga och länge utdragna tvisten mellan en kvinna vid namn Doter, av beprövad och åt Gud helgad vandel, och hennes son Gere, har vi med Guds hjälp och bådas samtycke gjort ett slut på det sättet att nämnda Gud helgade kvinna mottar… gården Viby… för att denna må fritt och för alltid ägas av de munkar, som där tjänar Gud…

…Och för att detta må förbli stadfäst och orubbligt… binder vi, genom den makt vi fått av vår Herre Jesus Kristus… den som bryter denna överenskommelse, uppgörelse och gåva, såvida de inte bättrar sig, vid evig bannlysning. Vittnen härtill är herr Karl, svearnas och götarnas konung, Ulf jarl, Kol i Sko, Björn i Ström, Peter från Västergötland, Johan, prost i Sigtuna, Valter, prost i Enköping, Rikard, prost i Aros, och många andra, vilkas namn vi funnit det för långt att uppräkna.”

(ENLIGT MAJA HAGERMAN, SPÅREN AV KUNGENS MÄN S 352)

Det här brevet är intressant inte minst för att det är det äldsta bevarade brevet i Sverige, odaterat men skrivet omkring 1165. Men det är också ett vittnesbörd om de svårigheter som kunde möta när munkar från kontinenten försökte grunda kloster i Sverige. Vad finner vi då för spår idag av denna cistersiensiska etablering, den första i Mellansverige? Ingenting! Vid grävningar har man funnit spår av en gårdskyrka i trä men inga klosterbyggnader. I själva verket fortsatte ordensbröderna att möta svårigheter, och efter bara några år flyttade de med kungens hjälp till Julita i Södermanland. Antagligen hade de till dess använt den befintliga gårdsbebyggelsen. Viby var nämligen på den tiden en stormannagård med vidsträckta ägor som idag tillhör Venngarns kungsgård. Möjligen kan en riklig förekomst av medicinalväxten pestskråp på en strandmad vittna om att där funnits en klosterträdgård.

Viby by i höstskrud.

Gud vävde gräsets gröna matta. Olov Hartmans skrivarlya i Viby.

Idag är Viby en statligt ägd, kulturminnesmärkt by där torpare under Venngarn efterträtts av sommarboende hyresgäster. Det sydligaste torpet är scoutstuga hyrd av Sigtuna Baptistförsamling. Ett annat har fungerat som psalmdiktaren Olov Hartmans skrivarlya, där han inspirerades till naturlyriska psalmtexter. Bebyggelsen är enhetlig från 1800-talet med timrade stugor om ett rum och kök, vasstäckta ekonomibyggnader och traditionella gärdsgårdar. Här har filmer spelats in och friluftsteater exekverats. I lätt förklädd form har byn porträtterats i romaner av Fred Eriksson, uppvuxen i byn.

Det är fritt fram att ströva runt i byn, men respektera de boendes hemfrid och notera brandfaran!

Gud vävde gräsets gröna matta med starr och hundkäx och violer
i väldiga och skira mönster. Gud såg att det var gott.
Gud såg att det var gott! Och det vart afton och det vart morgon.

SV PS 587:3 AV OLOV HARTMAN

5 ODENSALA

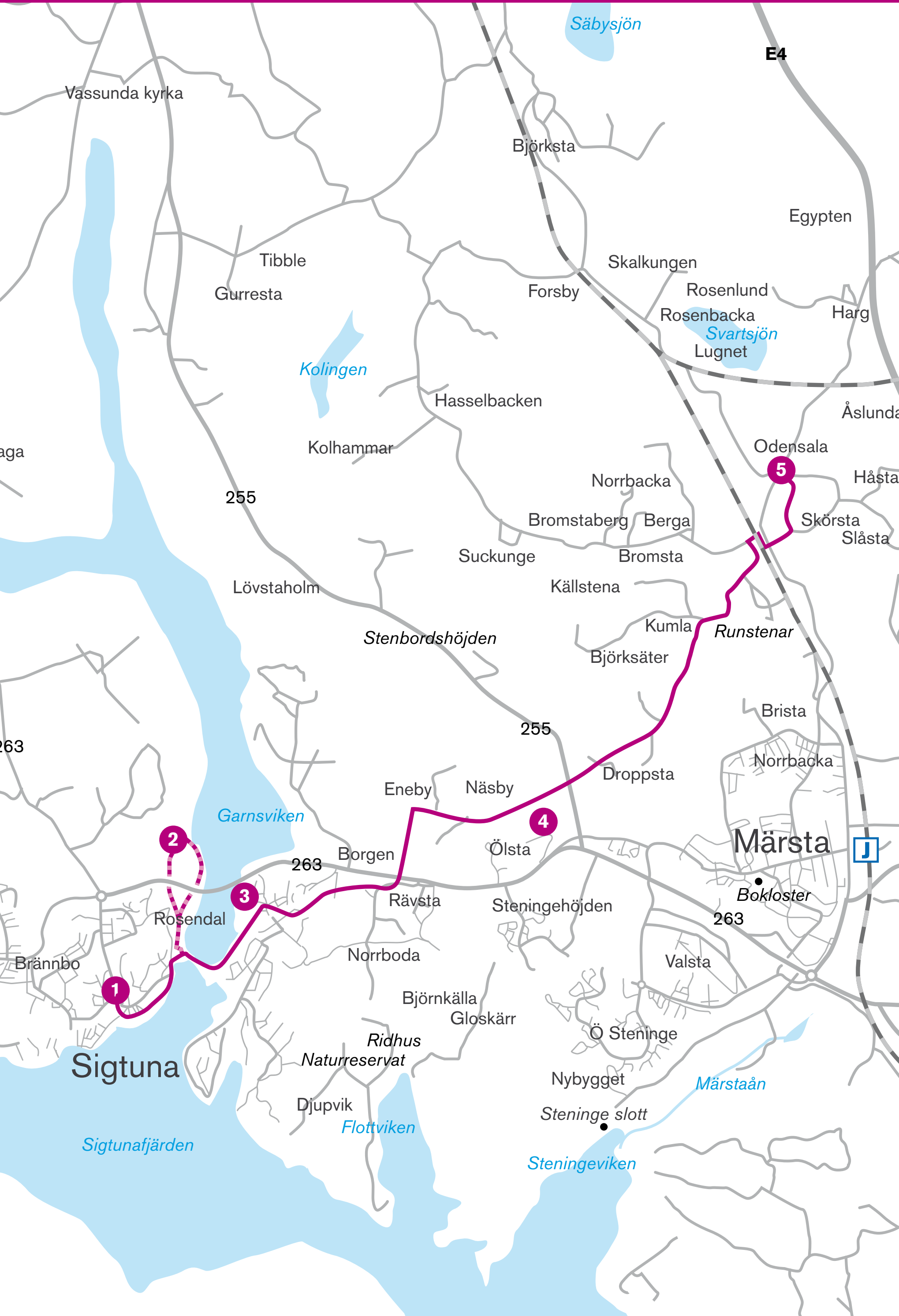
Vansinnigt och beklagligt

”Vansinnig och omgiven av dåliga rådgivare kan jag inte annat än beklaga Erik XIV.” Känner du igen detta skolexempel på brott mot subjektsregeln? Om du läser vad Carl-Henrik Martling berättar i ”Den kyrksamma hunden” om vad som hände kungen efter det att han knivmördat Nils Sture en dag i slutet av maj år 1567, så behöver du inte vara vansinnig för att beklaga honom.

Efter morden på de tre Sturarna på Uppsala slott flyr kungen med sitt följe genom skogen i Ulleråker och vidare söderut mot Alsike. Han lämnas snart ensam att omtöcknad irra omkring i skogarna runt Valloxen. Efter fyra dagar tas han om hand i prästgården i Odensala.

Prästen och folklivsforskaren Arvid August Afzelius (1785-1871) skriver i ”Svenska folkets sagohävder” att Erik XIV efter två dagar i prästgården fick besök av Catharina (Karin) Månsdotter. ”De funno honom i ömkansvärd belägenhet, mera liknande ett oskäligt djur än en människa. Vid åsynen av den trogna vännen brast han i tårar, varav hans kval mycket lättades och han sansade sin belägenhet, liksom vaknad ur en ond dröm.”

Samma år gifter sig Erik med ”liten Karin” i hemlighet. Året därefter avsätts han som kung av sina bröder och fängslas på Örbyhus slott. Efter att ha ätit av den beryktade ärtsoppan dör han 1577 och begravs i Västerås domkyrka. Karin blir tillsammans med parets två barn förvisad till Finland, där hon dör 1612 och begravs i Åbo domkyrka. Ett hav kommer därmed för alltid att skilja Erik och Karin åt. Även det kan man väl beklaga utan att för den skull vara vansinnig.

1 Sigtuna, se etapp 4

2 Viby, s 90.

3 Medeltida färjeställe med runsten, med texten ”Illdori lät resa stenen efter Siggir, sin fader. Gud hjälpe hans ande”. Längre upp ytterligare en sten vid den gamla vägkanten med texten ”Styrbjörn lät resa stenen efter Sigsten, sin fader, Holmstens broder”. Kanske var Siggir och Sigsten Ingegerds barndomskamrater? Tiden stämmer. På motsatta stranden, nära Upplandsleden mot Viby, finns en motsvarande runristning i en berghäll.

4 Ståtlig runsten ristad av mästaren Fot som berättar om en tragisk händelse: ”Ingefast lät resa denna sten efter Torkel sin fader och efter Gunnhild sin moder. De drunknade båda”.

5 Odensala kyrka är byggd i etapper från omkring år 1200 på platsen för en hednisk kultplats (Odinsharg). Interiören är helt täckt av målningar från omkring år 1500, aldrig överkalkade. De är tillskrivna Albertus Pictors verkstad och har Biblia Pauperum som förlaga, men de representerar ett sent skede i hans verksamhet och kan vara utförda av hans medhjälpare. I mer än 80 scener återges den bibliska historien, vartill kommer ett stort antal profetporträtt m m samt scener ur Erik den heliges liv. Vissa partier är kompletterade vid en renovering 1896. Läs mer om Albertus Pictor på sidan 49. Intill kyrkan finns en församlingsgård. Läs om prästgården på s 93.

Målningarna i Odensala kyrka blev Albertus Pictors sista stora arbete.

VÄGBESKRIVNING STOCKHOLM → UPPSALA

Morgontankar Joh 6:30–35
Jag är livets bröd
(fira gärna mässa i Sigtuna)

Strandpromenad 1 km, grusväg, stig (Upplandsleden) 1,5 km
Gå genom Sigtunas stadskärna (1) och längs Mälaren genom stadsdelen Malmen tillbaka till Färjestadsbron. En avstickare till Viby (1,5 km enkel väg) är värd att göra. Fortsätt då norrut på Upplandsleden förbi en grillplats med utsikt över Garnsviken (inget vindskydd) till Viby (2), återvänd på grusväg.

Cykelväg 3 km
Fortsätt över Färjestadsbron, sväng vänster på cykelväg längs Garnsviken. Där den svänger av från stranden kommer du in på den äldsta vägen till Sigtuna, från Ingegerds tid, och följer den genom ett villaområde. Du passerar en runsten vid det gamla färjestället (3) vilket syns än, idag fem meter över vattenytan, och en annan sten högre upp. Söder om den stenen syns fortfarande den ursprungliga vägsträckningen. Stenarna kan

Kvällssol över Viby

vara resta över Ingegerds barndomsvänner. Korsa Märstavägen och sväng vänster på cykelväg längs denna väg till vägport mot Eneby.

Liten bilväg 3 km, medeltida landsväg 4 km, vägport, bilväg och byväg 1 km
Gå genom vägporten och till Eneby, sväng höger där, passera en ståtlig runsten (4) (står intill en ledningsstolpe) och korsa så småningom väg 255 (gamla riksvägen Stockholm-Uppsala). Fortsätt på en krokig landsväg, som torde vara vikingatidens ridstig mellan det nya kristna Sigtuna och det hedniska bygdecentret Odinsharg (Odensala), förbi gravfält och runstenar, passera under järnvägen vid Odensala f d hållplats, sväng höger

Odensala kristnades tidigt. På väg till Odensala helgedom.

och sedan vänster genom Skörsta by där du svänger vänster igen och når Odensala kyrka (5).

Odensala kyrka

Aftonläsning Joh 17:14–23
Jag helgar mig till ett offer

VÄGBESKRIVNING UPPSALA → STOCKHOLM

Morgontankar Joh 10:1–16
”Jag är den gode herden”. Det ska bli en hjord och en herde.

Byväg och landsväg 1 km, medeltida landsväg 4 km, liten bilväg 3 km
Följ en liten grusväg från Odensala kyrka (5) genom Skörsta by till stora vägen Märsta–Odensala, tag den åt höger och gå genom en port under järnvägen. Efter järnvägen sväng mot Sigtuna på en krokig landsväg med vikingtida sträckning, förbi runstenar och gravfält. Korsa väg 255 (gamla riksvägen Stockholm–Uppsala). Efter 500 m passerar du en ståtlig runsten (4) och fortsätt sedan rakt fram mot Eneby. I byn svänger vägen tvärt åt

vänster och du korsar så småningom bilvägen Märsta-Sigtuna i en vägport.

Cykelväg 3 km

Efter porten sväng höger mot Sigtuna på cykelväg som du följer till korsning med Märstavägen. Korsa Märstavägen och fortsätt på cykelvägen ner mot Garnsviken. Den följer ungefär sträckningen av den allra första vägen till Sigtuna, från Ingegerds tid, ner till ett färjeställe vid Garnsviken och passerar två runstenar (3). Fortsätt på cykelvägen till Färjestadsbron och följ bron in i Sigtuna stadskärna.

Grusväg och stig (Upplandsleden) 3 km (avstickare)

Strax efter bron möter man Upplandsleden som korsar landsvägen. Gör gärna en avstickare på den till Viby (2). Strax före Viby finns en grillplats med vidsträckt utsikt över Garnsviken. Det går att återvända på en grusväg till Färjestaden.

Strandpromenad 1 km

Fortsätt på strandpromenad och Stora Malmgatan in i Sigtuna (1). Från Stora Malmgatan kan man ta Lönngränd till höger till baptistkyrkan Salem. Rakt ovanför Borgmästarängen i änden av Stora Malmgatan ligger Mariakyrkan.

Om man fortsätter längs stranden eller på Stora Gatan parallellt med stranden kommer man till Sigtunastiftelsen och vidare till Humanistiska Läroverket och Ansgarsliden, se etapp 4.

Aftonläsning Joh 15:1–10
eller 17
”Jag är vinstocken,
ni är grenarna”.

FÖRSAMLINGAR

Sigtuna församling
Tel 08-592 504 54
sigtuna.pastorat@svenskakyrkan.se
www.sigtunaforsamling.se

Sigtuna Baptistförsamling
Tel 073 529 46 70
info@salemsigtuna.se
www.salemsigtuna.se

Svenska Kyrkan i Märsta (Odensala)
Tel 08-594 408 40
marsta.pastorat@svenskakyrkan.se
www.svenskakyrkan.se/marsta

BOENDE I SIGTUNA

Sigtunastiftelsen
Tel 08-592 589 00
Med gästhem och retreatgård.
info@sigtunastiftelsen.se
www.sigtunastiftelsen.se

Sigtuna Folkhögskola
Tel 08-592 583 00
info@sigtunafolkhogskola.se
www.sigtunafolkhogskola.se
Har vandrarhem: vandrarhem@sigtunafolkhogskola.se

KOLLEKTIVTRAFIK

www.sl.se
www.ul.se

Från Sigtuna busstation går SL-bussar till Märsta järnvägsstation, Arlanda och Bålsta samt UL-buss till Knivsta med möjlighet att byta till buss mot Uppsala i Edeby.

SL busslinje Märsta jvst-Odensala.

KOMMUNAL INFORMATION

Destination Sigtuna
Tel 08-594 806 50
info@destinationsigtuna.se
www.destinationsigtuna.se

HOTELL OCH VANDRARHEM

Vandrarhem saknas i Odensala, flera hotell finns t ex i Märsta (bussförbindelse).
Se www.destinationsigtuna.se.

Bokloster Villa Hotell (Märsta)
Stockholmsvägen 55–57, ligger i ett f d katolskt konvent
Tel 08-591 407 00
www.bokloster.se

ETAPP 6

Odensala – Alsike kyrka

Längd alternativ 1 (Odensala–Brantshammar–Alsike kyrka): 14+3 km
Längd alternativ 2 (Odensala–S:ta Maria–Alsike kyrka, alternativ 2): 15+8 km
Praktisk info: s 108. Karta: s 102.
Vägbeskrivningar: Stockholm – Uppsala s 104, Uppsala – Stockholm s 106

Denna etapp går först på bilväg från Odensala till gränsen mellan Stockholms och Uppsala län. Där söker man med fördel upp Upplandsleden, som går naturskönt mot Knivsta. Om man nöjer sig med primitivt nattlogi, så kan man från Knivsta fortsätta på Upplandsleden (alternativ 1) och övernatta i eller intill ett vindskydd av typ slogbod med utsikt över Branthammarssjön. Därifrån fortsätter man till Alsike kyrka (i framtiden erbjuds det förhoppningsvis logi intill denna, därför har den valts som etappgräns).

Ett annat alternativ (2) är att gå till S:ta Maria kyrkcentrum i Alsike samhälle, där det bl a finns vandrarhem. Då blir nästa etapp väl lång för ovana vandrare – de som har följebil kan eventuellt åka från S:ta Maria till Alsike kyrka, vilket spar ca 8 km vandring. Alternativt kan man dela den sista etappen 7 i en heldagsetapp S:ta Maria–Sunnersta och en kortare avslutning Sunnersta–Domkyrkan. Se vidare beskrivningen av etapp 7.

Vägen Odensala–S:ta Maria–Alsike kyrka är tillgänglig för rörelsehindrade om man avstår från Upplandsleden och väljer parallell bilväg. Den kortare leden via Brantshammar är olämplig för t ex rullstol.

Här följer några ord om en Knivstadiktare och därefter karta och vägbeskrivningar i båda riktingarna samt praktisk information.

2 **KNIVSTA**

Vi gå över daggstänkta berg fallera

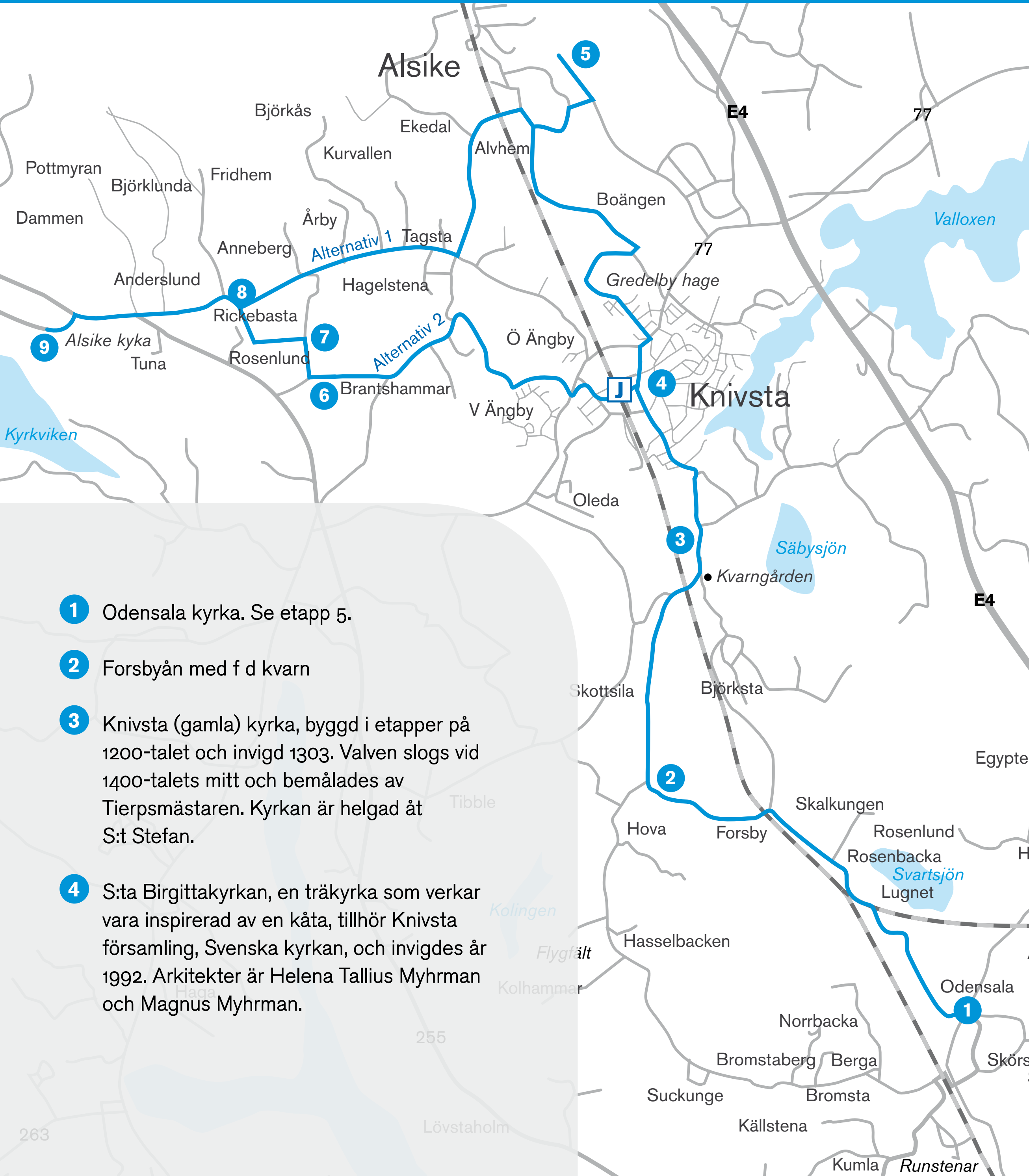
Utanför Särsta Wärdshus i Knivsta står en staty av en man klädd i en till synes alldeles för stor jägarhatt, kort rock med utanpåsydda fickor, strumpor uppdragna till knäna och med kraftiga kängor på fötterna. Han står där fridfullt med händerna på ryggen och betraktar naturen, som om han vore på en skogspromenad. Mannen föreställer Olof Thunman, konstnär och skald, här skulpterad av Alsikekonstnären Eric Ståhl.

Olof föddes i Uppsala 1879 och bodde i Knivsta från 1927 till sin död 1944. Olof älskade den uppländska naturen och skildrade den ständigt i ord och bild. Inspirationen till den kända gånglåten Vi gå över daggstänkta berg fick han dock på en vandring i Sörmland. Texten ingår i diktsamlingen Pan spelar och är tonsatt av Edwin Ericsson. Sången finns med i skolsångboken Nu ska vi sjunga och har sjungits av miljoner svenskar:

Vi gå över daggstänkta berg fallera
som lånat av smaragderna sin färg, fallera.
Och sorger har vi inga, våra glada visor klinga
när vi gå över daggstänkta berg, fallera.

Ordet trädkramare i den betydelse det har idag var nog inte påtänkt då Olof levde. Ordet hade dock passat bra för att beskriva denne man. Gunnar Brusewitz och Allan Ellenius berättar i Olof Thunmans Uppland om hans besatthet av träd. När han och botanikprofessorn Rutger Sernander gick förbi ett riktigt gammalt träd, tog de av sig hatten och bugade vördsamt för att visa det sin aktning. Kanske borde vi också ta av oss hatt och mössa när vi passerar Olof på vår vandring. Ur dikten Träd:

Träd som ur hembygdens mylla
mäktigt stiga i luft och ljus,
intet bröst kan fylla
så med fröjd som ert åldriga sus.

1 Odensala kyrka. Se etapp 5.

2 Forsbyån med f d kvarn

3 Knivsta (gamla) kyrka, byggd i etapper på 1200-talet och invigd 1303. Valven slogs vid 1400-talets mitt och bemålades av Tierpsmästaren. Kyrkan är helgad åt S:t Stefan.

4 S:ta Birgittakyrkan, en träkyrka som verkar vara inspirerad av en kåta, tillhör Knivsta församling, Svenska kyrkan, och invigdes år 1992. Arkitekter är Helena Tallius Myhrman och Magnus Myhrman.

5 S:ta Maria kyrkcentrum är ett nybygge av Knivsta pastorat som bl a innehåller ett vandrarhem. Förutom förskola och skola inrymmer S:ta Maria också lägenheter, gruppboende, konferensanläggning och en offentlig miljö, med kök, restaurang, café, kapell, öppen förskola och gymnastiksal. De offentliga delarna av byggnaden stod färdiga hösten 2010.

6 Brantshammar

7 Vindskydd och grillplats

8 Rickebasta

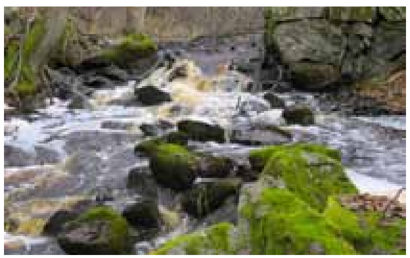
9 Alsike kyrka byggdes under andra hälften av 1200-talet i tegel, förmodligen inspirerat av Mariakyrkan i Sigtuna. Den fick torn i gråsten och tegel på 1400-talet och korsarmar 1860 samt valvmålningar av Filip Månsson 1911. I Alsike gamla kyrkskola ligger Helgeandssystrarnas protestantiska kloster.

VÄGBESKRIVNING STOCKHOLM → UPPSALA

Morgontankar Joh 4:1–15
Vid Sykars brunn: Ge mig något att dricka!

Landsväg 3 km, grusväg 1 km, vandringsled 3 km, landsväg och gata 2 km

Från Odensala kyrka (1) följer du landsvägen mot Knivsta 3 km tills du ser ett vägavsnitt med räcken över en å ca 100 m framför dig. Rakt åt vänster skymtar du då en tunnel av korrugerad plåt genom banvallen till vänster om vägen. Runda ett par stora stenblock och ta dig upp till tunneln. Genom tunneln kommer du till Forsby, vik där av på grusväg åt vänster innan asfaltvägen korsar Forsbyån och fortsätt parallellt med ån tills du finner en skylt om Upplandsleden. Följ leden (orange markering) via en bro över ån vid ett gammalt kvarnfall (2).

Vårflod vid Forsby gamla kvarn.

Fortsätt på leden till en port under järnvägen. Via porten kommer du åter ut på landsvägen nära den trevliga hembygdsgården ”Kvarngården”. Följ landsvägen åt vänster till Knivsta gamla kyrka (3).

Knivsta gamla kyrka är helgad åt Sankt Stefan.

Fortsätt in i Knivsta samhälle, ta dig gärna upp till den moderna Birgittakyrkan (4) på krönet av backen till höger om genomfartsgatan.

Interiör av Birgittakyrkan i Knivsta med Åke Pallarps vackra altarfönster

ALTERNATIV 1

Gata 1 km, stig 1 km, liten bilväg 2 km, smågator 1 km

Gå genom centrum till Gredelbyleden. Följ den några meter åt höger och sväng vänster in på Högåsvägen (trottoar). Där den tar slut hittar du en grind in i Gredelby

Vy över Gredelby hage från fågeltornet.

hage, ett restaurerat beteslandskap som du färdas genom på en tydlig stig, förbi ett fågeltorn och en slättsjö med rikt fågelliv. Där kan finnas betesdjur. Du kommer till en liten parkering och sedan till Boängsvägen som du följer åt vänster. Ta sedan Torpkällevägen åt höger, fortsätt Gränsgatan åt höger till minirondell och till vänster där, så kommer du till S:ta Maria nya kyrkcentrum (5) med bl a vandrarhem.

Småvägar 6 km

Från S:ta Maria går du tillbaka till Boängsvägen och fortsätter till Vrå Herrgårdsväg, där du kommer under järnvägen och fram till en snickerifabrik. Där svänger du vänster, tar höger i nästa korsning och du passerar Rickebasta (8).

ALTERNATIV 2

Vandringsled 2 km, småvägar 2 km, vandringsled 3 km

Alternativt går du i Knivsta centrum ner till järnvägsstationen och passerar den genom en gångtunnel. Då hittar du åter Upplandsleden och följer den genom villaområden och hagmarker till Brantshammars herrgård (6). Efter en stunds vandring längs hästhagar och ängar kommer man in i en stormskadad skog där leden delar sig. Välj höger nerför en backe och du kommer till en vacker grillplats med vindskydd vid Brantshammarssjön (7). En

mindre grupp utrustad med sovsäckar kan övernatta i vindskyddet av typ slogbod. Fortsätt på stigar till Rickebasta gamla herrgård (8).

ALTERNATIV 1 OCH 2

Liten väg 1 km, större väg 700 m, liten väg 300 m
Vid Rickebasta lämnar du Upplandsleden och följer den lilla bilvägen åt vänster till Alsike kyrka (9). En bit på slutet måste man gå på trafikerad landsväg, var försiktig, ev kan man gå på en ridstig och en dikesren bredvid.

Alsike kyrka med kloster för flyktingar i nöd. Matt 25–35.

Aftonläsning Joh 18:1–11
Skulle jag inte dricka den bägare som Fadern har räckt mig?

VÄGBESKRIVNING UPPSALA → STOCKHOLM

Morgontankar Joh 11:1–26
Den som vandrar om dagen snavar inte. Jesus går till den döde Lasarus: Jag är uppståndelsen och livet.

Alsike kyrka – Rickebasta

Liten bilväg 300 m, 700 m på väg 255, liten bilväg 1 km
Följ infartsvägen till kyrkan och ut på väg 255 som du följer ca 700 m (ev kan man gå bredvid vägen). Vid skylt mot ”Alsike” viker du in på en mindre väg förbi Rickebasta gamla herrgård (8).

Rickebasta – Knivsta

ALT 1: Via S:ta Maria

Småvägar 6 km
Fortsätt till en fyrvägskorsning där du svänger vänster mot Alsike. Vid en snickerifabrik svänger du höger på Vrå herrgårdsväg, under järnvägen och sedan höger igen på Boängsvägen, vänster på Torpkällevägen och höger på Gränsgatan till minirondell, där du tar vänster så är du snart vid S:ta Maria nya kyrkcentrum (5) med vandrarhem.

Genom Alsike 1 km, liten bilväg 2 km, stig och gata 2 km
Gå tillbaka till Boängsvägen som du tar åt vänster till en pil mot Gredelby hage. Gå genom hagen och du når så småningom Högåsvägen i Knivsta. Den leder ut på Gredelbyleden och efter några meter åt höger kommer du till infarten mot Knivsta centrum. Gå till centrum och sök dig gärna till Birgittakyrkan (4) på höjden till vänster om genomfartsgatan.

ALT 2: Via Brantshammar

Vandringsled 3 km, småvägar 2 km, vandringsled 2 km
Strax efter Rickebasta följer du en stig med Upplandsledens markering åt höger. Där leden delar sig väljer man den vänstra till en grillplats med vindskydd av typ slogbod, där en mindre grupp med sovsäckar kan övernatta. Vacker utsikt över Brantshammarssjön (7). Återvänd till leden och fortsätt förbi Brantshammars herrgård (6) till en liten landsväg, där Upplandsleden viker åt vänster och tar dig vidare till Knivsta järnvägsstation. Passera järnvägen i gångtunnel och fortsätt ett kvarter på huvudgatan ”Apoteksvägen” så är du på genomfartsvägen med Birgittakyrkan (4) snett framför dig.

Från Knivsta till Odensala

Gata och landsväg 2 km, vandringsled 4 km, landsväg 3 km
Fortsätt genomfartsvägen söderut till Knivsta gamla kyrka (3). Ytterligare något söderut hittar du en passage mot Skottsila under järnvägen och efter att ha passerat genom den kan du följa Upplandsleden mot söder fram till Forsbyån med en f d kvarn (2). Korsa ån på bro och där Upplandsleden slutar följ en grusväg åt vänster, förbi Forsby gård och genom en trång, plåtklädd passage under järnvägen till landsvägen som du tar åt höger fram till Odensala kyrka (1).

Aftonläsning Joh 14:1–6
Jag är vägen, sanningen och livet.

FÖRSAMLINGAR

Knivsta pastorat
Tel 018-34 10 00
knivsta.pastorat@svenskakyrkan.se
www.svenskakyrkan.se/knivsta

Svenska Kyrkan i Märsta (Odensala)
Tel 08-594 408 40
marsta.pastorat@svenskakyrkan.se
www.svenskakyrkan.se/marsta

KOLLEKTIVTRAFIK

www.sl.se, www.ul.se

Vid Alsike kyrka finns UL-buss 101 till Sunnersta/Uppsala och Knivsta, med byte i Vassunda till buss mot Sigtuna.
Till S:ta Maria i Alsike går UL-buss 180 från Knivsta jvst.

Knivsta har SL pendeltåg till Uppsala, Arlanda och Stockholm och SJ-pendel till Uppsala, Märsta och Stockholm samt UL-buss via Vassunda och Sunnersta till Uppsala.

I Odensala finns SL-buss till Märsta.

KOMMUNAL INFORMATION

Knivsta kommun
Tel 018-34 70 00
knivsta@knivsta.se
www.knivsta.se

Destination Sigtuna (Odensala)
Tel 08-594 806 50
info@destinationsigtuna.se
www.destinationsigtuna.se

HOTELL OCH VANDRARHEM

Sankta Maria (med vandarhem)
Tel 018-34 68 25
knivsta.sanktamariabokning@svenskakyrkan.se
www.sanktamariaalsike.se

Vandrarhem saknas i Odensala men hotell finns i t ex Märsta (bussförbindelse). Se etapp 5, sid 99.

ETAPP 7

Alsike kyrka – Sunnersta – Uppsala

Längd: 18 km (del A 11 km, del B 7 km) Om starten sker i S:ta Maria i Alsike tillkommer 8 km, från Brantshammar 3 km.
Praktisk info: s 128. Karta: s 120.
Vägbeskrivningar: Stockholm – Uppsala s 119, Uppsala – Stockholm s 126

Redan på långt håll ser vi målet för vår färd – Uppsalas speciella stadssilhuett, som dock inte är äldre än från 1800-talet, då domkyrkans tornspiror kom till. Ett värdigt pilgrimsmål ändå, i kraft av dess ställning som ärkebiskopssäte och dess knytning till S:t Erikslegenden. Är Uppsala ditt slutmål eller planerar du en fortsättning? Så småningom kan vi hoppas på en kontinuitet i vandringen från kontinenten via Sigtuna–Uppsala till Nidaros, men än är vi inte riktigt där.

Om du startar i S:ta Maria i Alsike eller t ex vandrar i en vecka och vill nå Uppsala i lagom tid för söndagens förmiddagsgudstjänst så kan du övernatta i Sunnersta (delsträcka A), där det finns både församlingsgård och vandrarhem, och sedan tillryggalägga de sista 8 km (delsträcka B) på söndagsmorgonen. Du har också en möjlighet att fortsätta i 1–2 timmar på den markerade Eriksleden till Gamla Uppsala, och där tar Marialeden vid till Tegelsmora i Norduppland (inte utmärkt i terrängen).

Etappen går delvis på stigar i odlingslandskap och naturreservat som kan vara svårforcerade för rörelsehindrade. Sunnersta–Uppsala har alternativ cykelväg längs Fyrisån.

Presentationen följer samma mönster som övriga etapper: först beskrivningar av intressanta platser och trakter, vägbeskrivningar och karta med mål och start i Uppsala och slutligen praktisk information.

3 KRUSENBERG

Alls icke det man tror

Du kan ha sett den i ett baptisthem eller i ett kapell, i vykortsformat eller i originalets storlek på mer än två meters bredd – Gustaf Cederströms tavla ”Baptisterna” från 1887 är ett av Sveriges mest reproducerade konstverk. Många tror att tavlan avbildar det första baptistdopet i Sverige, som skedde i Halland, men i själva verket är miljön en Mälarvik nära Krusenbergs herrgård i Alsike och avsikten är att förmedla en stämning av trolsk nordisk sommarnatt.

Konstnären, en av det dåtida Sveriges mest kända efter att ha målat ”Karl XII:s likfärd”, tillhörde den adliga släkten Cederström som residerade på Krusenberg, och han hade sin sommarateljé i parken, där han använde gårdsfolket som modeller när han skulle återskapa den upplevelse som han hade haft en sen kväll. Vi vet ovanligt mycket om tavlan genom hans egna anteckningar. Så är flickan på pilstammen ”inspektör Löfs dotter” (Löf var väl rättare på gården), den gamle mannen i förgrunden gårdsfiskaren Ekberg och kvinnan i centrum hette Thilda Dahlgren. Många på gården tillhörde traktens frikyrkoförsamlingar. Tavlan skänktes så småningom av en mecenat till Svenska Baptistsamfundet och hänger nu i Betel folkhögskola i Bromma.

5 FLOTTSUND

Barföte fraan Flötesund

I tidig medeltid var Sigtuna det naturliga pilgrimsmålet i Mälardalen. En liten amulett som man funnit i Sigtunajorden har tolkats som ett pilgrimsmärke, ett bevis på sin färd som man kunnat (och kan än idag) inhandla vid målet. Men under högmedeltiden flyttades det kristna centrumet till Uppsala som levde högt på sin Sankt Erikslegend. Den som nu närmar sig Uppsala söderifrån går alltså i fädrens fotspår, och den som riktigt vill trampa i de spåren ska kanske göra det barfota.

Gustaf Cederströms Baptisterna

Det finns nämligen berättelser i Sankt Erikslegendariet, författat av en av de främsta dominikanerna i Sverige, Israel Erlandsson, om barfotavandringar, som kanske speglar en gammal kristen kultsed. En sådan historia behandlar välbördige herr Magnus Johansson Ängel, riksråd, som blev sjuk på sin vandring från Frövi till Uppsala år 1293, yrade först och miste sedan talförmågan. Då lovade hans systerson, ovannämnde Israel Erlandsson (som var kusin till den heliga Birgittas far, kyrkoherde i S:t Per i Sigtuna och lektor i Sigtunakonventet), hans kaplan herr Håkan och hans småsven Knut att de skulle gå barfota från Flottsund till Uppsala om Gud värdigades hela honom så han kunde tala och vårda sitt ”själagagn”. Och ja, dagen efter kunde han gå i Vårfrumässan, nästa dag till Ultuna och sedan fullbordade han sin pilgrimsfärd till Uppsala. Där gick han till Sankt Eriks helgedom, barfota med mer än tjugo likaså barfota svenner i följe, och fick hela talförmågan åter. Kanske något för den fåordige att ta efter?

KÄLLOR: AVSKRIFT UR LEGENDARIET AV KURT W NYBERG SAMT MARTLING, DEN SVARTA JORDENS SVARTA BRÖDER S 33–34.

7 ÅRIKET

Gud skapade de klara vattnen

Det är inte bara kyrkorna som skapar band mellan oss och det medeltida samhället. Själva landskapet har visserligen förändrats, men man kan läsa utvecklingen.

Och landet lyfte sig ur havet…

Havsfjärdar har grundat upp och torrlagts eller blivit insjöar, hagar med inslag av träd har blivit öppna åkrar eller vuxit igen, skogen är mindre variationsrik och mer formad av plantering och maskinell avverkning. Men de stora dragen i topografin är desamma, formade av istiden som skapat de rullstensåsar som strukturerar landskapet. Vi började vår vandring i Stockholm i Storkyrkan på Stockholmsåsen, på Norrmalm kallad Brunkebergsåsen. Vi sade farväl till den när vi passerade springkällan vid Hammarby kyrka – åsarna fungerar som långsamt rinnande underjordiska grundvattenfloder, där gruset både transporterar och renar vattnet.

I Morga-Kungshamnsområdet möter vi istället den parallella Uppsalaåsen som vi ska följa ända till Uppsala domkyrka. Åsarna är naturliga transportleder i landskapet, där man kan gå torrskodd och ha tillgång till dricksvatten.

Slättlandet var däremot ofta vattensjukt med stora våtmarker och breda strandängar. Fyrisån med Övre och Nedre Föret kan ge en föreställning om det. I Knivsta-Alsikeområdet finns stora bristfälligt utdikade träskmarker, och vi får gå en lång krok runt Kyrkvikens sanka stränder.

Gud vävde gräsets gröna matta…

Idag är många våtmarker uppskattade som fågellokaler, men i gången tid var de en mer ekonomisk tillgång i landskapet. Åkerbruket hade inte samma ekonomiska betydelse för bonden och godsherren som idag, utan djurhållningen var grunden för välstånd. Förutom får och getter, som höll tillgodo med magra beten, var kor och oxar bondens rikedom, hästar herremannens mer ståndsmässiga egendom som också hörde till hans riddarutstyrsel. Bördiga strandängar för bete och höskörd var sålunda en grund för välståndet i det ganska platta Uppland.

… och havet vimlade av fiskar...

Idag mynnar Sävjaån/Storån i Fyrisån vid Övre Föret, som vi blickar ut över från åskrönet. Ån är en rest av en kedja av sund, som fordom band samman Mälaren med Trälhavet vid nuvarande Åkersberga och därmed Östersjön, kallad Långhundraleden. Storåns dalgång framför oss var alltså ett ekonomiskt och strategiskt viktigt stråk i landskapet, öppet för erövring som man garderade sig emot med fornborgar som den dominanta Broborg, där man än idag kan föreställa sig ett vikingaskepp dra förbi. Lagga kyrkby låg på en ö i den vida Laggafjärden.

Och landet lyfte sig ur havet. Utsikt över Gredelby hage.

Gud byggde skogens stolta landskap…

Så småningom krympte fjärden, ängar och hagmarker torkade upp. Skogen erövrade sumpmarkerna. Mora äng (ängen vid skogsmyren) låg på gränsen mellan Attundaland och Tiundaland, två av de folkland som tillsammans utgjorde Uppland, och där på gränsen valde man rikets gemensamma kung under delar av medeltiden. Valet stadfästes med en inskription på en sten, de s k Mora stenar. Idag utmärks området med en liten minnespaviljong, exakt var valet ägde rum vet vi inte.

– allting föddes i människan till namn och tanke.

På en udde i den forna Laggafjärden ligger Linnés Hammarby, som idag välkomnar besökare till byggnader och park – sinnebilden för en professors tusculum på 1700-talet, där han ordnade och namngav mångfalden av växtarter, i from förundran inför skapelsens skönhet och rikedom.

Gud såg att det var gott.

CITAT UR SV PS 587 AV SIGTUNASKALDEN OLOV HARTMAN

10 11 UPPSALAKYRKOR

Trefaldighet i Fjärdingen

Väl framme i den del av Uppsala som kallas Fjärdingen har vi trenne kyrkor att besöka. Först, i korsningen Västra Ågatan – Slottsgränd, finner vi S:t Lars katolska kyrka från 1985, av modernt snitt inuti men anpassad till universitetsområdets klassiska Uppsalaarkitektur utvändigt – här låg tidigare det kända studenthemmet Imperfektum.

En viktig anledning att gästa kyrkan är den ikon som hänger nära dopfunten som en symbol för den ekumeniska gemenskapen mellan den katolska kyrkan och de ortodoxa kyrkorna. Den föreställer S:ta Anna av Novgorod, alltså vår prinsessa Ingegerd. Protestantismen var ju inte påtänkt på Ingegerds tid, så protestanter kan också känna sig inbegripna i den världsvida gemenskapen! Ikonen är nutida och utförd med ikonens alla kännetecken, så den visar ett idealiserat kvinnoansikte utan anspråk på porträttlikhet med förebilden. Ingegerd ges attribut som stads- och kyrkobyggare, syftande på både Novgorod och Kiev.

Nästa kyrka är Helga Trefaldighet eller ”Bondkyrkan”, som var landsförsamlingens kyrka och är samtida med Domkyrkan, påbörjad vid 1200-talets mitt. Här har vi vårt sista (bilderna i Domkyrkan är sönderrestaurerade) möte med Albertus Pictor och hans verkstad, som står för målningar i sidoskeppens valv och på valv och väggar i vapenhus och sidokor eller tvärskepp.

Efterkommande unna oss detta rum. Helga Trefaldighetskyrkan i Uppsala.

Jag vet att du ska föda frälsaren. Marias möte med Elisabeth. Albertus Pictors målning i Helga Trefaldighets-kyrkan.

Här var Nathan Söderblom kyrkoherde 1901–14. Utanpå kyrkan kan man läsa en inskription (här bearbetad och förkortad). Leta upp den!

Efterkommande – unna oss detta rum.
Låt tvenne makar tillsammans här vila
till dess änden kommer. ---
Vilka vi varit gör dig visst lika.
Nog! Vi voro människor. Vi voro kristna.

Ja, vilka de varit gör oss måhända lika, men det kan ändå vara roligt att veta att texten författats av bokhandlaren, senare prästen Magnus Swederus efter hans första makas död vid 19 års ålder, då hon födde sitt tredje barn. Han gifte senare om sig, så graven rymmer i själva verket trenne makar! Han blev domkyrkosyssloman i Västerås och avled i Sigtuna 1836. (Enligt Martling, Den kyrksamma hunden s 163 ff.)

Dagen då kungen vann martyrpalmen och for till himmelen

Vårt mål är Domkyrkan, Nordens största kyrka. Vi kan gå in genom S:t Larsporten i södra tvärskeppet, den ursprungliga huvudingången med rik dekoration, och står då genast i en 27 meter hög himmelsvision. Dess grundläggande inspiration är den franska gotiken, men likt en människokropp är den präglad av årens gång, katastrofer (en brand 1702 och en nitisk restauration kring år 1890 i den tidens anda), återställande och uppsminkning och framträder nu som en välvårdad pensionär. Men varför kom den alls till? Lokaliseringen var inte självklar, både Sigtuna och Gamla Uppsala var starka kandidater till ärkebiskopssätet.

Kanske ska man lyfta fram Olav den helige, prinsessan Ingegerds friare och svåger, som ofrivillig inspiratör. Olav blev efter sin död snart dyrkad som Norges skyddshelgon, och Nidarosdomen blev efter hand ett europeiskt pilgrimsmål. Det unga Sverige behövde en motsvarande nationell symbol, och man fann en sådan i Erik

Nordens största katedral. Uppsala domkyrka.

Jedvardsson, kung omkring år 1150–1160. Kanske genomförde han ett korståg till Finland och omvände hedningarna med svärdet på dåtidens rättframma sätt. Enligt legenden blev han mördad på Kristi Himmelfärdsdagen genom halshuggning på backen utanför den dåtida Trefaldighetskyrkan, belägen på Domkyrkans nuvarande plats. (Huvudet ska ha rullat nerför backen till ån, där en källa sprang upp, som man nu åter kan dricka ur.) Den historiska bakgrunden är man med dagens kritiska vetenskap oviss om, men här hade man sin nationella symbol, som till påvens förskräckelse

Ingegerdsledens mål. Uppsala domkyrkas sydportal.

snart kom att förses med en provinsiell helgongloria – legenden förtäljer om 50 mirakler. Därmed kunde Östra Aros, som platsen hette, slå ut de andra kandidaterna till ärkebiskopssäte. Eriks relikskrin har förnyats ett par gånger, senast av Johan III, och finns att beskåda i kyrkan, som i ett sent skede försågs med två väldiga västtorn och därmed övertrumfar Nidarosdomen i mäktighet. Kyrkan stod klar vid 1400-talets slut, men då var pilgrimsvandringarna nästan till ända. Något vallfartsmål i klass med den norska domen blev kyrkan aldrig, trots att både Olav och Erik, jämte S:t Lars, är kyrkans skyddshelgon.

VÄGBESKRIVNING STOCKHOLM → UPPSALA

Morgontankar Joh 2:1–12
Bröllopet i Kana – ett förebud om uppståndelsen.

DELSTRÄCKA A, (11 km)

ALSIKE KYRKA – SUNNERSTA

Körväg 1 km, stig (Linnéstig) 500 m, slottsallé 900 m
Du startar vid Alsike kyrka (2). Runda kyrkogården och fortsätt på en traktorväg mot en husklunga. Efter husen sväng vänster in på en liten grusväg. Efter en tvär högersväng gå in i en lummig hage (du kan möta någon enstaka ko) och följ ”Linnéstigen” där, som är

Krusenberg. Målaren Gustaf Cederströms chateau.

markerad med låga trästolpar med grön ring, förbi bronsåldersgravar och en väderkvarn utan vingar. Du kommer ut i Krusenbergs (3) herrgårdsallé och följer den åt vänster till infarten till herrgårdsparken.

Grusväg 700 m, stig 1 km, liten väg och stigar 1,8 km
Sväng höger på grusväg, höger igen när den delar sig och höger igen vid brevlådor, genom en lund av

Ekoln. Mälarens nordligaste fjärd.

uråldriga ekar och när vägen tar slut med en grind fortsätt på en stig parallellt med stranden, på plankbro över ett dike och genom en strandhage där det kan finnas betande boskap. Passera efter strandhagen genom en gärdsgård (grind och färist) och följ en stig i skogskanten tills du kommer ut på

1. S:ta Mariagården med vandrarhem, se etapp 6.
2. Alsike kyrka, se etapp 6
3. Krusenbergs herrgård byggdes 1802 på platsen för en äldre anläggning. Herrgården har tillhört släkten Cederström och där målade Gustaf Cederström den berömda tavlan Baptisterna (s 110). Idag är herrgården restaurang och konferenshotell. Jordbruket drivs naturvårdsinriktat av Lantbruksuniversitetet med betade hagar.
4. Naturreservatet Kungshamn-Morga tillhör stiftelsen Friherre Carl Cederströms minne och är till stora delar ett vackert strandnära, betat haglandskap med strövstigar och badplatser. Där finns också åspartier med utsikt över Ekoln och en fornborg (kan passeras nära Morga).
5. Flottsund (Flötesund), s 110.
6. Sunnersta kyrka är en distriktskyrka i Gottsunda församling och invigdes 1968 med Lars Ridderstedt som upphovsman. Kyrkan är sammanbyggd med en församlingsgård. Vandrarhem i Sunnersta herrgård i närheten.
7. Åriket som representant för det äldre odlingslandskapet, s 112.
8. Den gode herdens kapell, Ulleråkers f d sjukhuskyrka. Sjukhuset (öppnat 1811) är ett monument över vården av ”sinnessjuka”. Mest kända patienter: skalden Gustaf Fröding och konstnären Ernst Josephson.
9. Sten Sturemonumentet av Carl Milles. På sockeln finns inhuggen Örjanslåtens specialtext ”Nu dragom vi till Stockholms by…” som återknyter oss till ledens startpunkt Storkyrkan i Stockholm, s 18.
10. S:t Lars katolska kyrka, s 114.
11. Helga Trefaldighets kyrka och Domkyrkan, s 114–118.

en liten grusväg och följ den åt vänster, runda ett torp på en markerad stig på höger sida om torpet och fortsätt på en liten väg ner till Mälaren. Fortsätt parallellt med stranden norrut och du hittar snart en klippa med utsikt över sjön, därifrån följ gångväg upp från stranden mot Morga Hage (4), via en fornborg med fin utsikt över Ekoln (brant) eller välj en bekvämare väg runt fornborgen.

Vandringsled 4 km, bro, stig (Upplandsleden) 500 m, motionsspår 500 m, gata 200 m
Du vandrar nära stranden genom Morga hage (gammal bytomt) och Ekhagen och förbi badplatser vid bl a Oxtorget och Sandviken. Därifrån vägvisare mot Kungshamns gård. Fortsätt rakt fram förbi Kungshamn och du kommer till Flottsundsbron (5) över Fyrisån. Gå över bron och leta rätt på Upplandsleden efter ca 100 m (lite svår att se). Du kommer upp på Uppsalaåsen och fram till Sunnerstastugan, friluftsgård med servering. Därifrån fortsätter du på ett elljusspår (håll vänster där det grenar sig) tills du ser baksidan av Sunnersta centrum, går nerför en backe till centrum och vidare på lokalgata åt höger till Sunnersta kyrka (6).

Var dag är en sällsam gåva, en skimrande möjlighet. Sv Ps 180, Livets väg. Textil i Sunnersta kyrka.

Om du har gått tillräckligt så kan du ta stadsbuss från Flottsund eller Sunnersta till stadscentrum. Vandrarhem finns i Sunnersta Herrgård ett stycke fram på Sunnerstavägen.

DELSTRÄCKA B, (8 km)
SUNNERSTA – DOMKYRKAN

Gata 150 m, gångväg 600 m, spång 400 m, Linnéstig 6 km, gator 500 m
Från kyrkan fortsätter du Sunnerstavägen norrut ca 150 m till en transformatorstation mittför

Fyrahundra meter sträcker sig spångerna vid Fyrisån.

Grisslevägen. Där svänger du höger in på en grusad promenadväg intill en träpåle märkt Åriket. Följ grusvägen, vid nästa vägskäl mot Ultuna välj riktning rakt fram mot ” Sunnersta friluftsområde” och fortsätt längs Sunnerstaviken till en vägvisare ”Spång 400 m mot Ultuna”.

Halvvägs på spången hittar du slutpunkten för Linnéstigen ”Ultunavandringen”, markerad med små pilförsedda tavlor på lyktstolpar m m, i skog med blåmarkerade trästolpar.

Vid stationerna kan du tala med Linné själv i mobiltelefon. Följ

Herbationes Upsalienses. Linnéstigens klarblå stolpar.

Linnéstigen, d v s den gamla ridstigen och pilgrimsleden, där fader Israel vandrade barfota, på åsens krön (7), med dess krok in på Ultuna gamla herrgård, genom

Ulleråkers f d sjukhusområde med Den gode herdens kapell (8). Fortsätt genom Geijersdalen upp på Kronåsen med Milles' Sten Sturemonument (9) och genom Stadsträdgården till Svandammen. Via Västra Ågatan (där S:t Lars katolska kyrka (10) pryds av en ny ikon föreställande S:ta Anna av Novgorod, som symbol för samhörighet mellan katolska och ortodoxa kyrkan) eller Nedre Slottsgatan når du Helga Trefaldighets kyrka och Uppsala domkyrka (11).

Aftonläsning Joh 20:11–17
Uppståndelsen. Maria från Magdala och Mästaren.

Den Gode Herdens kapell, Ulleråker.

Framme!

Vi har därmed fullföljt vår vandring i prinsessan Ingegerds tecken, om än inte precis i hennes fotspår. Hon kom att göra en längre färd, först mot öster till Holmgård/Novgorod och sedan mot söder till Könugård/Kiev. Hon började sitt liv inom den påvetrogna västkyrkan men nära asatrons kultcentrum. Hon kom att bygga katedraler av sten i Gårdarike (Rus) långt innan några stenkyrkor grundlades i Sveariket, och slutade sitt liv som ordenssyster i östkyrkan. Hon fick en politisk roll som fredsmäklare i Rus och är idag en symbol för kyrkans enhet. Hennes liv rymmer romantiska och dramatiska episoder som inspirerar till litterär gestaltning, vilket också har prövats (C. Ingelman-Sundberg, Mäktig mans kvinna). Se bara hur hennes friare Olav, som fått nöja sig med hennes halvsyster, söker upp henne i fjärran land efter tio år, vistas hos henne en längre tid, lämnar sin åttaårige son i hennes vård och drar ut i krigståg, stupar och sedan dyrkas som helgon! Vi ser för första gången konturerna av ett kvinnligt nordiskt människoöde och denna kvinnas roll i historien.

Har du vandringslust kvar? Gå då ut motsatt väg mot den du kom in, alltså genom S:t Olofsporten i norra tvärskeppet, om den är öppen. Där börjar den väl markerade Eriksleden som för dig längs Fyrisån, via en meditationsplats ägnad åt Frälsarkransen och förbi Uppsala högar till Gamla Uppsala kyrka. Information om den finns i Domkyrkan och i Katedralkaféet.

VÄGBESKRIVNING UPPSALA → STOCKHOLM

Morgontankar Joh 12:1–3
Inför vandringen: Maria smörjer Jesu fötter i Betania.

DELSTRÄCKA B, (8km)

UPPSALA DOMKYRKA – SUNNERSTA

Gator 500 m, Linnéstig 6 km, spång 400 m, gångväg 600 m, lokalgata 150 m

Från Uppsala domkyrka och Helga Trefaldighets kyrka (11) går du nedanför Slottsbacken söderut. Vid Västra Ågatan ligger S:t Lars katolska kyrka (10) där kyrkorummet pryds av en ikon föreställande S:ta Anna av Novgorod, som symbol för samhörigheten mellan katolska och ortodoxa kyrkan. Du passerar Svandammen och finner där intill Slottskällan starten för Linnéstigen "Ultunavandringen", markerad med små piltavlor på lyktstolpar m m (i skog blåmarkerade trästolpar). Följ markeringarna genom Stadsträdgården, upp på Kronåsen med Sten Sturemonumentet (9), genom Ulleråkers f d sjukhusområde med Den gode herdens kapell (8) och följ den gamla ridstigen och pilgrimsleden, där fader Israel vandrade barfota, uppe på åsen (7). Leden gör en krok genom Ultuna gamla herrgårdspark och slutar ute på en spång över Sunnerstaviken. Vid stationer på vägen kan du tala med Linné själv i mobiltelefon. Fortsätt på spången och följ sedan en grusväg längs stranden åt höger till bebyggelsen i Sunnersta. Knappt 150 m söderut på andra sidan Sunnerstavägen finner du Sunnersta kyrka (6). Går du Sunnerstavägen åt höger kommer du till Sunnersta herrgård med vandrarhem.

Om du vill spara på stegen så kan du ta stadsbuss från stadens centrum till Sunnersta eller Flottsund.

DELSTRÄCKA A, (11 km)

SUNNERSTA – ALSIKE KYRKA

Lokalgata 200 m, motionsspår 500 m, stig (Upplandsleden) 500 m, bro, vandringsled 4 km

Du fortsätter söderut på Sunnerstavägen till Sunnersta centrum/ Coop, tar dig upp på den skogklädda åsen bakom butiken och fortsätter på ett motionsspår åt höger till Sunnerstastugan, friluftsgård med servering. Därifrån följer du Upplandsleden till och över Flottsundsbron (5) och svänger sedan höger till Kungshamns gård. Fortsätt genom Kungshamn-Morga naturreservat (4) till Ekolns strand med badplatser bl a vid Sandviken och Oxtorget. Vandra längs stranden genom vackra hagar, bl a Morga hage (gammal bytomt).

Stigar och grusväg 1,8 km, stig 1 km, grusväg 700 m

Fortsätt söderut antingen via en fornborg med utsikt över Mälaren (jobbig stigning) eller runt den (se skyltning) och följ sedan en stig ner till stranden. Fortsätt söderut längs stranden tills stigen viker av uppåt igen och följ den till ett välhållet torp som du rundar genom att följa en stig åt vänster strax utanför gärdsgården. Fortsätt på en grusväg till en gammal åkerlapp där du svänger höger in på en stig (strax före nästa torp) som för dig i ett skogsbryn ner mot sjön. Passera en gärdsgård genom grind eller färist och på en stig genom en strandhage som ibland betas av boskap (det finns en plankbro över diket i mitten). Genom en grind kommer du in på en grusväg som du följer till Krusenbergs herrgård (3).

Slottsallé 900 m, Linnéstig 500 m, körväg 1 km

Gå en bit i allén från herrgården och sväng höger genom en grind i en gärdsgård in på en "Linnéstig", som är markerad med låga trästolpar med en grön ring, genom en backig hage där du kan möta någon enstaka ko, förbi en väderkvarn utan vingar och ett bronsåldersgravfält. Du kommer ut på en liten grusväg som du följer åt höger runt ett fält och svänger höger runt en husklunga in på en traktorväg mot Alsike kyrka (2).

Aftonläsning Joh 13:2–17
Efter vandringen: Jesus tvättar lärjungarnas fötter

FÖRSAMLINGAR

Knivsta pastorat (Alsike kyrka)
Tel: 018-34 10 40
knivsta.pastorat@svenskakyrkan.se
www.svenskakyrkan.se/knivsta

Gottsunda församling (Sunnersta kyrka)
Tel: 018-430 35 00
gottsunda.forsamling@svenskakyrkan.se
www.svenskakyrkan.se/gottsunda

S:t Lars katolska församling
Tel: 018-13 35 43
uppsala@katolskakyrkan.se
www.stlars.org

Helga Trefaldighets församling
Tel: 018-430 35 00
helga.trefaldighet@svenskakyrkan.se
www.svenskakyrkan.se/helgatrefaldighet

Uppsala Domkyrkoförsamling
Tel: 018-430 36 00
uppsala.domkyrko@svenskakyrkan.se
www.uppsaladomkyrkoforsamling.se

KOLLEKTIVTRAFIK

www.ul.se

Vid S:ta Maria går UL-buss till Knivsta.

Alsike Kyrka passeras av UL-buss till Knivsta eller Sunnersta/Uppsala.

I Flottsund och Sunnersta finns stadsbuss mot Uppsala centrum.

Domkyrkan ligger ca 1 km från Uppsala resecentrum med fjärrtåg, SJ-tåg och SL-pendel till Märsta/Arlanda och Stockholm, Upptåg mm samt bussterminal

VANDRARHEM

Sankta Maria i Alsike
Tel: 018-34 68 25
knivsta.sanktamariabokning@svenskakyrkan.se
www.sanktamariaalsike.se

Vandrarhem i Sunnersta
Tel: 018-32 42 20
Sunnerstavägen 24,
info@sunnerstaherrgard.se
www.sunnerstaherrgard.se

Vandrarhem i Uppsala
www.svif.se och www.svenskaturistforeningen.se

GÄSTHEM

Gästhem Samariten (tillhör Diakonistiftelsen Samariterhemmet)
Tel: 018-56 40 00
Samaritergränd 2, Uppsala
booking@samariterhemmet.se
www.samariterhemmet.se

KOMMUNAL INFORMATION

Knivsta kommun
Tel: 018-34 70 00
knivsta@knivsta.se
www.knivsta.se

Uppsala kommun
Tel: 018-727 48 00
info@destinationuppsala.se
www.destinationuppsala.se

Litteratur i urval

Allmänt om pilgrimsvandring

Lilla pilgrimsboken, *Verbum (ny upplaga 2012)*

Lind, Martin, Salt, bröd och vin – en pilgrimsteologi, *Verbum 2011*

Lindström, Hans-Erik, Pilgrimsliv, handbok för vandrare, *Verbum 2005*

Pilgrimens tidegärd, *Artos & Norma bokförlag 2010*

Sveriges kristnande

Edberg, Rune, Ingegerd, Olof Skötkonungs dotter, *Sigtuna museer 2001*

Hagerman, Maja, Spåren av kungens män, *Rabén Prisma 1997*

Ortmark, Åke & Nils Erik Baerendtz, Svenska krönikan. Vår kulturhistoria, *2. uppl Forum 1990*

Ingelman-Sundberg, Catharina, Mäktig mans kvinna, *Egmont Richter AB 2001*

Kyrkor och kulturminnen

Anund, Johan & Linda Qviström, Det medeltida Uppland, *Historiska media 2012*

Boëthius, Ulf, Vägvisare till kyrkorna i Stockholms län, *Liber förlag 1980*

Harlin, Tord & Martin Lönnebo, Pilgrimsbok. I Albertus Pictors fotspår, *Karin Hallgren prod. 2009*

Krook, Caroline, Tankar om Herrens hus. Det hände i Storkyrkan (Minnen ur Sveriges historia), *Prisma 2003, 2006*

Kyrkorna i Uppsala (red. Anna Nilsén), *Samfälligheten i Uppsala stift 1992*

Martling, Carl Henrik, Den kyrksamma hunden, *Cordia 1997*

Martling, Carl Henrik, Den svarta jordens svarta bröder, *Verbum 1997* (Sigtuna Mariakyrka)

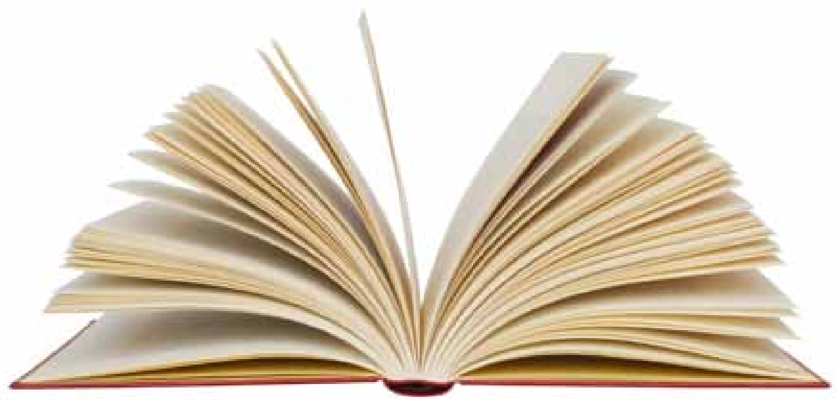
Mattsson, Crister, En vägvisare i Sigtuna, *Infobooks **2010***

Nilsson, Christina, Kyrkguiden, Vägvisare till kyrkorna i Stockholms stift, *Stockholms stift 2002*

Redelius, Gunnar, Sigtuna och Sko, *eget förlag 2006*

Svanberg, Jan & Anders Qwarnström, Sankt Göran och draken. *Tiden 1992*

Svenska turistföreningens årsskrift 1962, Uppland

Tesch, Sten & Jacques Vincent, Vyer från medeltidens Sigtuna, *Sigtuna Museum 2003*

Väggarna talar, Albertus Pictors kyrkor (red. Hans Hartman & Kerstin Selén), *Ordbruket 2009*

Vandrarhemsförteckningar

SVIF (Sveriges Vandrarhem i förening), Vandrarhem *(utkommer årligen)*

Svenska Turistföreningen, Upptäck Sverige, bo hos STF *(utkommer årligen)*

Text: Claes Göran Guinchard och Bo Lundkvist
Foto och formgivning av emblemet: Bo Lundkvist
Form och kartor: Niklas Alveskog
Redaktör: Mette Ramel
ISBN: 978-91-975146-7-5
Tryck: GraphiCems, Spanien 2014

Stockholms stift, www.svenskakyrkan.se/stockholmsstift
Uppsala stift, www.svenskakyrkan.se/uppsalastift